Старицький
Пісні і думи

1883

До славъянъ.

Чи довго ще будуть насъ кри́вдить на світі
Напасті та зло́ба крівава?
Невже не одної ми матері діти,
Чи жити не маємо права?

2.

Завіщо-жъ знева́га? Для чого не милі
Братамъ наші щирі жадання?
Кого ми чіпали, кому причинили
Неволю, біду, руйновання?

3.

Ми тільки боролись за власную хату,
За те, що намъ дорого й нині;
Бажаємо ми і теперъ небагато—
Рідно́і освіти роди́ні:

4.

Щобъ правда, свій розумъ, і слово співоче,
Та щастя—ширились въ народі!

Ми всіхъ пригорнули-бъ до серця охоче—
У власній та вільній господі!

5.

Чому не ймешъ віри ти, брате-москалю,
Невже ти лякаесся зради?
Зъ тобою недолі насъ кревно зъеднали—
Не буде міжъ нами розради;

6

Зъ тобою давно ми працюемъ на полі
Розросту науки й освіти,
Зъ тобою давно ми шукаемо долі—
Іі намъ зъ тобою ділити!

7.

А ти, брате-Ляше,—невже пакъ до суду
Міжъ нами нела́дъ бідолашний?!
Ой, скинь бо зъ очей ти колишню полуду,
Та праведно глянь, необашний:

8.

Якъ би езуіти не стали міжъ нами,
Не знали бъ ми вкупі недолі;
Бо ми не ковали другихъ кайданами,
Чужоі не ни́щили волі!

9.

Хай Чехъ оповіда, чи ми не стояли
За справу братерню горою?

Та зъ Жижкою-жъ вкупі діди наші дбали
Й здобули козацького строю!

10.

Хай Сербинъ роскаже, чи ми не братались
Оружно у щасті і горі;
За віру, за волю чи ми-жъ не рубались
На полі, на горахъ, на морі?

11.

Спитайте Словака—і той не згадае
Одъ насъ коли-не́будь образи:
Злоби́ не було́ въ нашімъ серці й немае—
Ми хтіли-бъ заго́іти врази!

12.

До згоди-жъ, до гурту, до купи, Славъяне,
Забудьмо старезніі чва́ри!
Вгамуймо, братове, розладья погане:
Встають бо на за́ході хмари!...

13.

Спізнаймося са́ми, вважаймо на брата—
Тоді насъ ніхто не здолае,
Тоді не дамо ми Німоті урвати
Ні кроку Славъянського краю!

14.

Пода́ймо-жъ ми руки на вічнье кохання
І крикнімъ на бенкеті згоди:
„Ми цілому світу бажаемъ—братання,
Порадп, освітп й свобо́дп!“

Коханка.

(Переспівъ зъ Гребінки.)

Стою я похму́рий і думку гадаю,
Чому я не сокілъ, чому не літаю?
Розбивъ би я заразъ тяжкі кайдані́,
Полинувъ на південь зъ тюрми-сторони.

—

Стоять та сумують тамъ славні могили,
Де трупи браті́рські навіки спочили,
Тамъ все мое рідне — гаі і поля,
Живе тамъ бездольна коханка моя!

—

Якъ небо блакітне прозорі ті очі,
А шати зелені хороші, хороші!
І синій припо́ясъ, мовъ сизий туманъ,
Дівчи́ноньки-вроди гнучкий повивъ станъ.

—

Зами́сляне чо́ло мовъ хма́роньки вкрили,
На пе́рса спадають шовко́віі хвилі,

Въ вечірнюю до́бу співала мині
Вона свої тихі ридання-пісні́!

—

Я всімъ повіда́ю, що тая дівчина,
Що тая вродли́ва—моя Украї́на;
Іі я кохаю, для неі я грівъ
І думу тае́мну, і ла́гідний співъ!

—

Якъ дівчини око вабливе, глибоке,
Такъ небо Вкраї́ни—прозоре, високе;
Мовъ поясомъ синімъ на південь кругомъ,
Вона огорнулась славетнимъ Дніпромъ.

—

А ро́скішъ-степи́ ті, зелені, шовко́ві!
Лежать килима́ми, ширіють безмові!
Лишъ буйний гойда́е тамъ тирсу густу,
Та хвилю на ниві жене золоту.

—

Неначе німоі скорботи зітхання,
Немовъ тіі неньки надъ дітьми ридання,
Такъ въ душу глибо́ко запали мині
Рідно́і Вкраіни сумні ті пісні!

Славъянська доля.

(Зъ Чешського.)

Ой щербата ти, славъянська доле:
Куди глянешъ--усе босе й голе!
Скинешъ окомъ на луги́ темря́ві—
Тільки вбачишъ річеньки крі́ва́ві,
Скинешъ окомъ на степи́ широкі—
Тільки вбачишъ могилки́ високі!
Породила всіхъ насъ одна мати,
Та не вміла щастя й долі дати:
Міжъ малими ді́тьми—одна звада,
Та і ста́рші не дають поради...
. . . .
Та коли-жъ минетця ота шко́да
І міжъ нами стане правда й згода?
Та коли-жъ, забувши давнье лихо,
Заживемъ вірне́сенько та тихо?!

До Дунаю.

Дунае, Дуна́е! Нашъ діду старе́зний, коханий!
Чого колому́тний? Чи крови напився ти пъяний?
Ревешъ, скаженіешъ, ажъ хвилі червоні повста́ли,
Шуму́ють, скакають, зірвати силкуютця ска́ли;
А ска́ли стоять нерухомо, поню́ро сто-ро́ки
І мовъ у кайда́нахъ держать твоі во́ди глибокі....
І марно ти стогнешъ, якъ діти твоі у неволі,
Не знаючи правди, не знаючи ща́сноі долі!....

Смерть славъянина.

Лежавъ вінъ у креві, прони́заний ножемъ....
Въ останній боротьбі ёго стиса́лись ру́ки ,
Хапаючись зъ безпа́мъятноі му́ки
За груди, спе́чені вогнемъ.

—

Въ очахъ іще немовъ життя́ було,
Але вже смерть вкривала ёго чо́ло....
А тутъ вогонь ажъ гоготівъ навко́ло
Та злі́зувавъ поже́жею село.

—

Крізь чадъ і димъ, немовъ у пеклі тімъ,
Мигтіли де-не де озвірені катюги;
Мішався крикъ і регітъ одъ наруги,
Що коїлась невольникамъ святимъ....

—

А вінъ лежавъ, безсилий помогти
Своімъ братамъ, тутъ гинувшимъ за волю,
І въ голові его, змурдований одъ болю
Мутнилися думокъ, гадокъ крихти:

—

Похмурі дні мигтіли въ очіхъ сномъ,—
Гірке життя підъ канчукомъ ворожимъ,
Заплямлине покоромъ тимъ негожимъ,
Зневажине невольницькимъ ярмомъ....

—

Едина мить просвітку у ночі,—
Кохання запальне, садокъ, кущі крушини,
І очі лагідні голубоньки дівчини,
І хвилі кісъ на пишному плечі....

—

І скрута зновъ—невільна праця, нудъ,
Наруга надъ святимъ того невіри-пана,
Ображена звірюкою кохана,
І знявшийся на бузувіра людъ....

—

Ажъ ось учувсь ёму знаёмий гласъ —
Вінъ долинýвъ крізь полумъя бурхли́ве....
Въ-останнье взіръ-борця зайнявся зъ гніву,
І зъ стогономъ въ несилі тя́жкій згасъ.

На прю!

(*Зъ Болгарського.*)

На прю! Безъ ляку і зневіри —
За правду, волю, зъ нашъ край!
Перелили вже бузувіри
Скорбо́ти чашу черезъ край.

—

Повсюди чадъ, а ворогъ лютий
Пекельні бе́нькети справля,
Гнітить скрізь сили неокуті
І точить мозокъ наче тля!

—

Насъ мало дуже, але сила
У насъ въ правдо́ті нашихъ думъ—
Понесемо ми гордо, сміло
На турський регітъ і на глумъ

—

Нови́й псаломъ живого слова:
Въ ёму не не́приязнь стара́,
А світло лагоди, любови,
Братерства, волі і добра́.

—

У гору стягъ! Хай катъ шаліє,
Хай сти́сне ще, але на мить,—
Бо гискру ту святу, що тліе,
Не сила ворогу згаси́ть:

—

Вона зъедна́ славъянъ до купи,
Дасть силу серцю, голові—
І на замученії трупи
Повстануть стра́днпки нові!

—

На прю-жъ! До смерти, до загину—
Немае ви́круту, нема!
І якъ хто зъ насъ на крокъ одли́не,
Хай буде пре́клятий всіма!!

До броні!

(На повстаннье болгаръ проти турківъ.)

До броні! Настала година стушна́
За рідний край стать въ обороні,
Бо вже доканала неволя страшна́....
До броні, славъяне, до броні!

—

Ми тя́жу сромотніхъ, тяжки́хъ кайданı́въ
Носили такъ довго въ поло̀ні,
Що більше не-сила зтерпіти катівъ...
До броні, славъяне, до броні!

—

Палаютъ вже села, мовъ чорний той платъ
Димъ вкривъ наші села й болоні:
Лютує у ска̀зі ненатлий нашъ катъ....
До броні, славъяне, до броні!

—

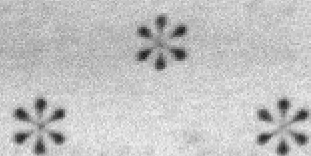
Геть на́бікъ всі чвари й змагання бридке́,
Що нас розъеднало въ «дні оні»!
Всі разомъ повстаньмо за право людськѐ.,..
До броні, славъяне, до броні!

—

Хай змие зъ насъ рі́дна, пролита вже кровъ,
Знаки́ одъ рабсько́і супоні,
І въ січу славутнье ми ринемо зновъ.. .
До броні, славъяне, до броні!

—

Чи вернемъ до слави краі́ дорогі,
Чи ляжемъ на ма́тернімъ лоні,—
Розбуркали лева, тремтіть вороги....
До броні, славъяне, до броні!

Ізновъ нудьга, непрохана кума!
І серце буцімъ жде якоісь-то отрути....
Мовчи, бездольнее! Недовго намъ тягнути,—
Доплентались, що й світла вже нема!

—

Чого чекать?—Одурено гадки́,
Обре́хано псалми моеі віри,
Знесилено кайданами заміри
Й столочено найкращіі квітки́....

—

Була доба, надія розцвіла—
І рідний братъ пізнавъ рідно́го брата,

І працею заворушилась хата
На ко́ристь рі́дного села.

—

Була доба—минулися святки́
І хуртови́ною розкидана отара:
Такъ надъ садокъ збіжіть півні́чна хмара—
Й посмалить цвітъ, пороскида листки́!

*
* *

Нема світу, те́мрява на дворі,
А на серці-жъ, якъ у бурю въ морі....
Хожу-нужу кругъ сумно́і хати
І нема зъ кимъ серця розважа́ти,—
Роспитатись, побалакать стиха
Про недолі та про наші ли́ха,
Яку въ скруті собі дати раду?
Эхъ! немае у насъ, братці, ла́ду—
Всюди нічъ, хочь виколи ти око,
А до Бога, сказано,—висо́ко!

Сіячамъ.

(Зъ Некрасова.)

Сіяче правди по полю народнёму!
А чи ти сіешъ по кгрунту неплóднёму,
Чи трюхле зéрно до тла?
Чи лехкодухий ти, чи спавсь на сúлонці?
Жовкнуть всі руна на твоій нúвонці,
Доброго дасть-бі й стебла!
Де-жъ ви, умілі, зъ душею хороброю?
Де-жъ ваші сакви зъ пашницею доброю?
Гайда на трудъ!
Сійте немрýще повікъ, добро всякее,
Сійте розумне: колись васъ подякуе
Щиро нашъ людъ!

Пророкъ.

(Зъ Некрасова.)

Не говори: «забувъ вінъ осторóгу!
Ёго-жъ своя і доля покара,
Незгірше насъ вінъ бачить неспромóгу
Безъ мýченства служити для добра.

—

Проте коха щирішъ вінъ і святіше,
Въ ёго души нема замáнъ людськи́хъ:
„Для себé жить міжъ миромъ можна лише,
Але умерти можна для други́хъ“!

—

Такъ дума вінъ, і смерть для ёго люба:
Не скаже вінъ, що мало въ світі живъ,
Не скаже вінъ, що марна буде згуба—
Вінъ жеребъ свій давно вже назоривъ!

Пророкъ.

(Зъ Лермонтова.)

Відкóли Вічний Судія
Мині натхнувъ пророчу славу,
Въ очахъ людськи́хъ вбачаю я
Злоби́ і кривдъ стягу кріваву.

—

Розповіщать я всюди ставъ
Науку, правду та любóву,
А людъ братéрній привітавъ
Мене камінням за ту мову.

—

І на чоло́ я скинувъ прахъ,
Утікъ одъ людського порога,
Та старцемъ въ пущі, наче птахъ,
Годуюсь ласкою відъ Бога.

—

Учувши зъ неба заповітъ,
Мині слугуе й звірь у борі,
І зъ неба шлють мині привітъ
Ласка́вимъ пре́мінемъ всі зорі.

—

Коли-жъ прозъ бучні городи́
Бува я крадуся часами,
Шепо́чуть дітямъ тамъ діди
І усміхаютця вустами:

—

„Дивітця! Отъ, зразокъ для васъ!
Вінъ докорявъ усімъ намъ зге́ла;
Дурний, хотівъ запе́внить насъ,
Що нимъ Господь святий глагола!

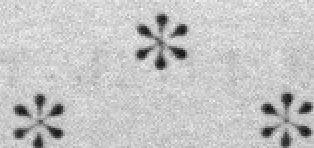
—

„Глядіть на ста́рця-жъ ви того,—
Який блідий, худий, убогий,
Якъ зъ туги гнетця, босоногий,
Якъ зневажають всі его!“

Мати.

(Зъ Некрасова.)

Вона була прибита відъ печали,
І часомъ тимъ, якъ три орли-сини
Кругъ неі бавились, веселі, жартівні́—
Іі вуста журливо шепотали:
„Сини мої! На що васъ привела?
На горенько, лебедики, незважне..
Ви підете шляхо́мъ прямимъ одважне—
І не мене васъ ваша доля зла!“
Не плачъ при нихъ, намученая мати,
Не затемря́й іхъ я́сного лиця!
Але навчай іхъ змалку поважати,—
Що е часи, сто-роки безъ кінця,
Коли нема найкращого жадати,—
Якъ страдного, тернового вінця!

(Зъ Некрасова.)

Днi iдуть.... Задуха-жъ все едина,
Дряглий свiтъ кона въ своiй судьбi....
Чоловiкъ—бездушний, мовъ звiрина,
Кволому—рятунку вже дасть-Бi!

—

Але цить! Не раздратовуй болю,
Не клени людськоi ти пiтьми:
Якъ даси труднéму серцю волю—
Въ нашi днi затописся слiзьми!

Поэту.

(Зъ Некрасова.)

Куди не глянь—скрiзь здирства, гнiтъ i муки,
Пiдъ руйновищемъ праця i любовъ....
А ти мовчишъ, спустивъ безсило руки,
I зъ сорому твоя палае кровъ.

—

Ти ремствуешъ на свій тала́нъ співни́чий,
Що дадено хіба на глумъ тобі,—
Коли въ души лякливій, марівничій
Немае силъ на звагу въ боротьбі!

*
* *

(Зъ Некрасова.)

Духо́та; нічъ довга, похмура;
Безъ волі, безъ долі—тажъ смерть.
Хоть би ще наринула буря,
Бо чаша вже повна у-щерть!

—

Грімни́-жъ надъ безоднею моря,
По полю, по лісу шугай,
І чашу всесвітнёго горя
Розхлюпай у-край!....

*
* *

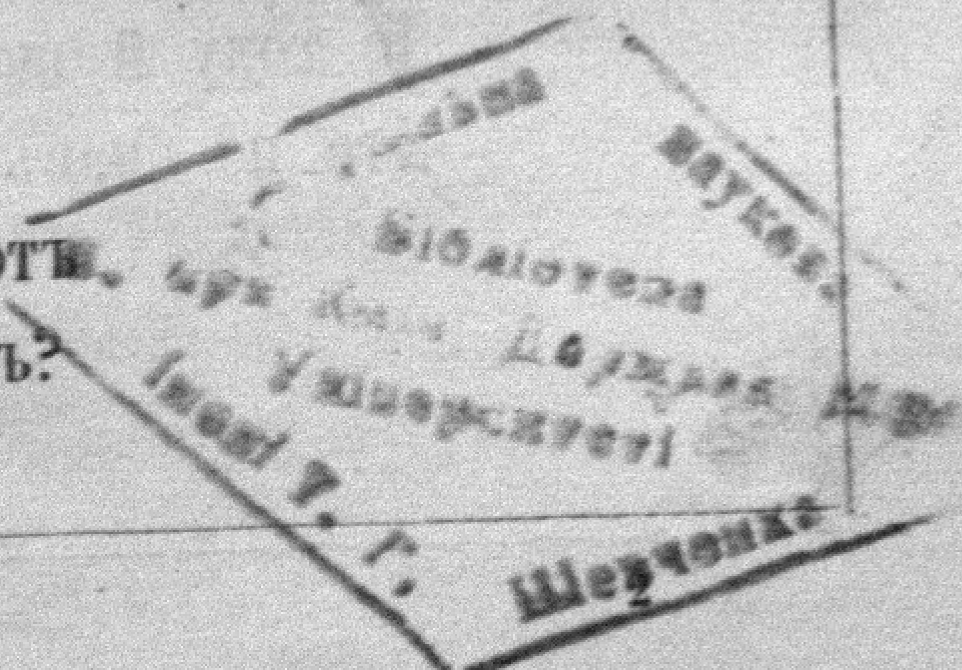
Зіходить місяць, гаснуть зорі,
Зза гаю співъ несе луна....
А із колишнёго, мовъ зъ моря,

Знаёма мрія вирина
Й вітае знову наді мною....
Мій кріне, скроплений росою!
Зъ тобою ледве ми зійшлись
На ту хвилину—й розійшлись
До віку вішнёго, до Суду;
Але твій образъ дорогий,
Мовъ промінь сяяшний, благий,
Зігнавъ зъ очей моіхъ полуду
І хочъ на мить, а охвітивъ
Сумно́ту хмурихъ моіхъ днівъ.

—

Де ти теперъ, въ якому кра́і?
Чи також въ очіхъ чаріви́хъ
Твоіхъ кохання й сила сяе?
Чи може літа дошкульні
Покрали все—вогонь і вабу,
Тебе постаріли на бабу
І навіть въ душу ажъ саму
Уже навіяли зіму?
Чи й то ... обридли бідкування—
І ти зза хліба, зза тепла
Якомусь пану продала
Свої найкращі поривання,
Та середъ ро́скоші й пишноти
Забула скорбний свій народъ?

—

Ні, ні! Пробачъ ти, квіте красний,
За слово марне та старе́:
Въ твоій души глибокій, я́сній
Вогонь не згасне, не замре,
Бо все, що малось въ ій святого,
Було не зъ голосу чужого,
А перемучене свое....
Не словомъ—діломъ ти життя
За брата щиро покладала
. . . .
. . . .

Остатня нічъ.

(*Зъ Волошського.*)

Нічъ остатня, безъ кінця й просвíти!
Якъ же довго то́чисся, мовъ пъяна!
Туди-бъ краще, де нема кайда́на,
Збутись слізъ катованого світа,
Де тому й щасти́ло недолюдку,
Хто не знавъ ні думъ тяжки́хъ, ні сму́тку!

—

Краю рі́дний, мій коханий краю!
Якъ кохавъ тебе я щиро з-малку!
Все віддавъ, і крівъю на останку
Я дога́ну дідівську́ змиваю,
Й за народъ свій, за ёго слободу
Оддаю життя свое і вроду!

—

Гей, надіе! Моя сестро-зрадо!
Освіти хочъ разъ мою темно́ту:
Вороги окривджують голоту,
Та й свої торгують нею радо ...
Марна річъ! Навкруги муръ і тума,—
Та і довга-жъ нічъ ти, моя дума!!

Борцю.

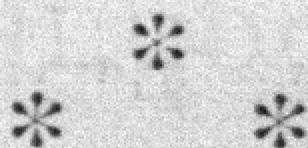
(*Зъ Британського.*)

Скінчилася мука твоя....
Теперъ зійде щастя зоря!
І въ пісні зеленихъ дібровъ
Воскреснешъ ти, велетне, зновъ,
І образъ за волю борця
У ій буде жить безъ кінця.

Поки буде вільнимъ народъ—
Тебе передáсть зъ роду въ родъ:
Ти згинувъ, але твоя кровъ
Натхнула до брата любовъ—
І въ серце прибите зголá
Одвагу і силу влила.

—

Ми въ січі підíймемъ твій стягъ
І прóйдемо пáсмомъ звитя́гъ
І жони роскішнихъ долинъ
Прославлять въ пісня́хъ твій загинъ;
Але безъ слёзи на очахъ,
Аби не зневажить твій прахъ!

Не сумуй, моя зірко кохана,
Нишкомъ слізъ не втирай рукавомъ:
Чи я жъ виненъ, що лихо насъ зрана
Опрягло своімъ тя́жкимъ ярмомъ?

—

Не помисли, моя ти порадо,—
Що до тебе я ставъ не такимъ,

Що вже серце прочахле не радо
Й милуванням коханім твоїм;

—

Що й тебе, якъ колись, не милую....
Не де того, сердешна, мині:
Подивись на цю руку худую—
Вона вся ажъ палае въ огні.

—

На щокахъ моіхъ бли́дихъ, запалихъ,
Мовъ та пляма червона горить,
А въ надірванихъ грудяхъ по-малу
Щось стиса та нудливо щемить....

—

І не здужаю знять уже руки,
Щобъ тебе захистить одъ нужди;
Прийняли вони лиха і муки,
А таки не зломили біди:

—

Вона насъ зъ своіхъ лапъ не пускае,
Не дае розігнути й спини. ..
Вже й теперъ доробився до краю—
До сосновихъ дощокъ, до труни!

—

То й всміхнутись не маю я зваги
На твій у́сміхъ коханий, ясни́й....

Не шукай въ тому серці розваги,
Де завівся робакъ навісний!

—

Воно такъ, якъ і перше кохае,
А одпо́віді ласці не дасть,
Бо запевне натружене знае,—
Що недовго топтатиме рясть;

—

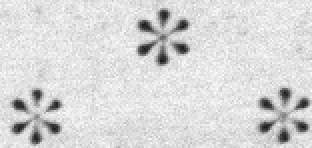
Що зостанесся ти сиротою
І дізнаесся горя-біди:
Про́йде марно тяжко́ю тропою
Въ лихолітті твій вікъ молодий.

—

Полиняють ці брови, ці очі,
Помарніе личе́нько твое—
І ніхто пожаліти не схоче,
Бо у всякого горе свое!

—

Тимъ то й серце у ме́не ажъ въяне,
Якъ рука мене лащить твоя....
Не подумай же, серце кохане,
Що до тебе байдужимъ ставъ я!

Якъ часомъ у тебе заграе
Ухмілка на я́снихъ вустахъ,
Мене мимохіть огортае
Якийсь несподіваний страхъ:

—

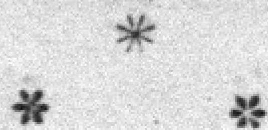
Въ очахъ твоіхъ о́дблискъ блакіті,
А въ серці смирі́ння святе....
Чи зможишъ боротись ти въ світі,
Чи снігомъ твій шляхъ замете?

—

Чи ти міжъ тіеі пишно́ти
Роскішнихъ, осяяних зaль
До рі́дного краю й голоти
Сховаешъ на серденьку жаль?

—

А чи на едва́бі, на злоті
Забудешъ найкращу мету́,
Та въ тімъ запанілімъ болоті
Потопишъ і душу святу?

Коли відъ ненáтлоі муки
Огорне сумний тебе лякъ,
І ти своі знужені руки
Не здіймешъ до праці ніякъ;

—

Тоді у ту страдну годину
Ти, зірко, мене помъяни,
І я на пораду крилину
До тебе зъ південь-сторони:

—

Закоханимъ словомъ зігрію,
Розважу на сéрденьку сумъ,
Скрилю полохливу надію
На збутність святихъ нашихъ думъ;

—

Своею міцною рукою
Піддержу тебе у пітьмахъ,
І ми тоді вкупі зъ тобою
Таки проверстаемъ свій шляхъ!

Слёза.

Чи памъятаешъ, якъ зъ тобою
Прощавсь я пізнёю добою?
Вечірня зіронька зійшла
Въ безодні синій надъ горою;
Понадъ дібровою німою
Якась пташина проплила;
На сході геть чорніла хмара....
А ти бліда, якъ та прима́ра
Стояла зъ смуткомъ на чолі,
Ламала ру́ченьки свої
Въ німій скорботі—і розва́ги
Тобі подать не мавъ я зва́ги....
Майнула хвиля, часъ наставъ,
І мовъ вогонь якийсь спалавъ
Въ твоіхъ очахъ, зъ розради-муки
Свої знеможенії руки
Кругомъ мене ти обвила
І тяжко, тяжко зaридала...
Моя ти зоре! Чи ти знала,
Якъ та слёза мене пекла?
Минули ро́ки, сивий волосъ
Морозить голову, а я

Усе блукаю по гаяхъ,
Та чую твій надбитий голосъ,
І досі рвійно й гаряче
Твоя слёза мене пече!

Лиши мене!

(Зъ Байрона.)

Лиши мене! Мене журьба звъялила,
Розрадою поточене давно
Це серце хворее,—ёму теперъ несила
Те витерпіть, чимъ стра́ждало воно?

—

Лиши мене!... Надіі вже на долю,
На боротьбу нема въ моій душі,
І на твій зовъ—покрикну тільки зъ болю:
Лиши мене, навіки залиши!

Вечіръ.

Вечіръ. Тихо, ясно...
Зірочка зоріе....
Ізъ садочка красно
Пахощами віе;
Стелютця сутíні,
Туманú лягають;
Кетяги зъ калини
Въ вікна зазирають.
Щось гуде струною
На бузку близенько;
Въ лузі за вербою
Тёхнувъ соловейко;
Пісня одгукнýлась
Зъ тéмрявого гаю....
Серце стрепенулось,
Змучене до-краю:
Зновъ зрина жадання
Тихоі розмови,
Щирого братання,
Вірноі любови!

Швачка.

Нахилилась голівонька,
Пасмо звисло на щоці....
І мелька невпинно голка
У худесінькій руці.

—

Шитво панське на коліні,
Каганець і світъ днёвий...
І тремтять лехкі сутіні
Зпідъ темрявихъ, довгихъ вій.

—

Глухий кашель середъ ночі,
Вітра стогінъ підъ вікномъ....
І червоні завжди очі,
Неспочиті й разу сномъ.

—

Спина, зігнута въ роботі,
На спині брудний платокъ....
Не смашний мабуть голоті
Загорёваний шматокъ!

*
* *

(Переспівъ.)

Північъ. Въ хаті, мовъ у лёсі,
Й каганця нема;
Та не спить ще мати й досі—
Плаче все сама;
Хлипа зъ голоду дівчатко
Зпідъ рядна въ кутку,
Підъ грудима немовлятко
Скиглить въ сповитку.
На той плачъ голодний въ хаті
Й вітеръ за-одно
Вие крізь шибки дірчаті,
Плаче жалібно.
По стіні зъ гнилоі стелі
Крапае вода:
Мабуть въ бідного оселі
І стіна рида!

Весна.

Світить сонце; хочъ тепла ще
Певного немае,
А въ садочкахъ стало краще—
Верба розпукáе,
Вже набрунились черешні,
Агрусъ і порічки;
По стежкакъ гуляють гречні,
Виховані ді́тки,—
У саéти розубрáні,
Мовъ квітки́ пишають;
А за ними панни й пані
Окомъ назирають,
Щобъ спинить яку пустоту;
Та діткі і сáми
Стережуть свою пишнóту,
Не положуть плями:
У яснéнькихъ рукавичкахъ
Граютця въ опуку....
Підъ барканомъ, у порічкахъ
Простягае руку,
Христа ради, дівчинятко,
Долею забуте,

Вітромъ вдягнене въ дранятко,
Колючками взуте.
Стоіть бідна сиротина,
Цокотить зубами,
Та звичайно, якъ дитина,
Позира оча́ми
На гуля́нку паненятокъ—
Така вона мила....
Хочъ би разъ ій оте свято!
Й руку опустила......
Коли це,—чи то случа́емъ—
Ми того не знаемъ,
Чи умисно,—а зъ наскоку
Пуцъ! опука въ щоку!

. . . .

Дітвора зареготалась....
А старча-сирітка,
Хочъ і дуже налякалась,
Хочъ въ болоті щічка,
Хочъ підъ окомъ якъ запаска
Синя стала пляма,
А й така ій мила ласка—
На пестила мама!
Усміхнулась, взяла въ руку
Дорогу опуку,
Та назадъ іі зъ розгону

Й кинула до кону...

. . . .

Діти—въ ро́стичъ одъ огиди....
Паниі́ жъ одъ разу
Наче крейда стали блі́ді;
За таку обра́зу
Погукну́ли на сторо́жу—
Доведуть уряду.....
Й въ мить сирітку оту Божу
Вишто̀вхали зъ са́ду:
За барканомъ тобі краще!
Чути, якъ ридае......
Світить сонце, хочъ тепла ще
Певного немае!

Вечіръ.

(Зъ Жуковського.)

Уже за хвилі ті червоні,
Втомившись, сонце порина;
Темніша сипя пелена,
Туманомъ крие оболоні
І вечіръ землю обніма;
Зъ нимъ тихо лине нічъ сама

І сіе скрізь чудові зорі
На неоміряніиъ просторі.
О, богамила! Линь хутчій
Зъ твоімъ серпанкомъ чарівли́вимъ,
Зъ твоімъ забу́ттямъ мовчазливимъ—
Нужденнымъ душамъ миръ навій!
І своімъ ла́гіднимъ диханнямъ
Ти серце, втомлене у-кра́й,
Мовъ ненька та, заколиса́й!

Муза.

(Переспівъ зъ Некрасова.)

Ні, не чувъ я зроду музи чарівноі,
Щобъ вона веселу пісню наді мною,
Голосомъ ласкавимъ тішучи, співала!
Ізъ просторъ небесныхъ вона не злітала
Маревомъ прозоримъ, сономъ златотканимъ,
І душі не гріла проміпемъ румъянимъ;
А коли хлопъямъ я вибігавъ на ниву,
Не збуряла думи мріею хисткою,
Мене не учила радісному співу,
Не була ніколи отію добою,

Коли кровъ въ насъ грае кожную хвилину,
Мині за кохану, вірную дружину....
А опанувала мене вельми зрана
Муза неласкава, муза некохана,
Товари́шка хворихъ, журноі голоти,
Що й на світъ родились задля слізъ, скорботи;
Зігнута одъ праці, скрутою забита,
Вона голосила.... і була повита
Іі пісня жалемъ, тяжкою нудьгою......
А не то—й ридала часомъ наді мною!
Уражалось болемъ молоде серденько
І я самъ за нею заливавсь ревне́нько......
А то часомъ співи буйні плачъ зривали
завзята пісня голосомъ лунала;
Але въ ёму чулись ще смутнішъ одгу́ки
Зрадного кохання, навісноі муки,
Літъ хлопъячихъ, краснихъ помертвілі мріі,
Бідаря-сердеги праця безъ надіі,
Дужого ненатлість, тихого покора—
І вона казилась зъ нестірпно́го горя:
У палкімъ завзятті присягалась Богу,
На бій конче вийти до всёго лихого,
І мене въ колисці страшно колисала,
Та до помсти небо грізно викликала.
Але въ серці тихімъ, повному кохання,
Не бурхали довго люті поривання:

Сумирялась швидко відъ тепла любови
Згага ненапи́тна помсти, кари, крови......
І скорботу буйну гоіла едина
Богоблагодатня та свята хвилина.
Якъ вона, бездольна, зъ ясною слёзою,
Лагідно всміхнетця було наді мною,
Та, схиливши чоло на убогі шати,
Научае стиха—„ворогівъ *прощати!*“

Невижата риза.

(Зъ Некрасова.)

Осінь похмура. Крюки́ залетіли,
Лісъ оголився, поля спустошніли;
Тільки не вижата риза одна....
Збужуе думу журливу вона.
Ніби шепочуть колосся похмурі:
„Нудно осінні намъ слухати бурі,
Нудно хилитись чоломъ до землі,
Зерна достиглі ронить по ріллі!
Птаство ненатле та хиже що-ночі
Насъ окрадае і нищить до-схочу,
Заіць толочить і буря лама....
Де-жъ пакъ ратай нашъ? Чомъ досі нема?

Чи ми вже гірші за всі уродились?
Чи ми не рясно колоссямъ укрились?
Ні! ми не згірші за инчі й давно
Въ насъ налилося й достигло зерно.
Та чи на тее-жъ оравъ вінъ і сіявъ,
Аби насъ вітеръ зімовий розвіявъ?"
Стогне въ одповідь імъ вітеръ сумний:
—„Ратай, хазяінъ вашъ, дуже слабий.
Знавъ вінъ для чого васъ сіявъ весною,
Та підірвався відъ праці тяжкоі;
Трудно сердезі—не ість і не пъе,
Хворе серденько робакъ ёму ссе;
Руки, що перше провадили плуга,
Зсохли на тріски, звисли якъ пуги,
Зтемріли очі і голосъ пропавъ,
Що сумовитоі пісні співавъ,
Якъ налягаючи грудьми на р ло,
Ратай задуманий йшовъ тутъ бувало.

(Зъ Некрасова.)

Саме въ розпалі година жнивъяная.. .
Доле ти, доле жіноча! Незважная
Туга по нашій землі!
Диво, що въянуть ти рано примушена,
Вельми винослива, тяжко намучена
Мати у руській сімъї!
Спека страшенна. Площина безлісяна,
Тирса, лани, та широкість блакітяна,
Сонце нестерпно пече.
Жінка-бідарка ізъ силъ вибиваетця,
Хмара надъ нею мошки коливаетця,
Ість ій і видъ, і плече.
Пить потяглася до кухля, та—лишенько!
Якось серпомъ перекраілась ніженька,
Часу нема завъязать:
Вчулось, не-мовъ-би хтось крикнувъ за копами;
Жінка—туди.... геть укрилася косами—
Треба дитя вгамувать!
Щожъ ти схилила безрадісно голову?
Пісню ёму *про терпливість безъ спочиву*
Мати терпляча співай!

Очі червоні, мовъ зъ вітру навіяні,
Краплі росисті у неі надъ віями....
Слёзи, чи пітъ--угадай?
Въ кухоль, накритий поверхъ лопушиною,
Зкрапнуть вони.... безталанна зъ дитиною
Жадно припала лицемъ,
Й кухоль взяла въ наболілі долононьки.....
Що? Чи смашні пакъ солоні ті слёзоньки
Навпілъ зъ гіркимъ сирівцемъ?!

Уривокъ.

(Зъ Некрасова)

Глупа нічъ. Ми всимъ насмакувались.
Що-жъ почати? Сонъ тіка зъ очей.
Ми-бъ тепера і молитись стали,
Такъ чого-жъ жадати намъ іще?
Пожадаймо на добранічъ тимъ ми,
Хто стерпля усе ради Христа,
Чіі очі не вохча́тця слі́зьми
І чіі не ремствують вуста;
Чіі вікъ працюють чорні руки,
Уважливо дбаючи на насъ;

Аби ми добутками науки
І залассямъ тішились всякъ часъ;
Хто блукае у темноті й досі
Безъ освіти на своімъ лиці,
Мовъ заблуда у підземнімъ лёсі,
Безъ тропи, безъ світла у руці....

*
* *

(Зъ Некрасова.)

Що не рікъ, то й зменшаютця сили,
Той душа камъяніе моя....
Ненько-краю! Дійду до могили
Й не діждусь часу слушного я —
Того часу, якъ згоютця рани,
Коли висохнуть слезй твоі,
І справдятця жадання кохані,
Найулюблені думи мої?
Я-бъ бажавъ, поміраючи, знати,
Що стоішъ ти на добрій тропі,
Що світъ бачуть зъ убогоі хати
І твоі хлібороби сліпі;

Щобъ буйненький зъ сели́ща рідно́го
Хочъ единий той о́дгукъ донісъ,
Де-бъ не чулось кипіння страшного
Чоловічоі крови та слізъ....

*

* *

(Зъ Некрасова.)

Чи часомъ блукаю у нічку беззору,
Чи чую, якъ хуga лютуе сумна—
Дружино бездольна, убога та хвора,
Зненацька твій образъ коханий зрина!
На серці гадюка зівьетця неначе....
Ти змалку терпіла тяженну біду:
Твій батько суворий мавъ серце ледаче,
Віддавъ за нелю́ба тебе молоду;
Дружина попалась лиха, зъ ласки долі,
Твій вікъ підъ тяжкою рукою марнівъ......
Такъ ти жъ не зігнулась, втекла одъ неволі,
Тай знову не на щастя зі мною Богъ звівъ!
Чи ти памъятаешъ той день, коли хворий,
Голодний я руки зъ несили зложивъ?
Стогнала страшна хуртовина на дворі,
По пустці холодній ажъ вітеръ ходивъ.

Чи ти памъятаешъ—уже сутеніло,
І темрява лізла у нашу тюрму;
Синъ плакавъ у тебе; даремне ти гріла
Диханнямъ руче́ньки задублі ёму.
Точилась тяжка, невинє́сна хвилина....
Кричавъ якось хрипло недо́лець малий....
Наплакалась добре і вмерла дитина.
Моя безталанна! Пекучихъ не лий!
Відъ голоду може до ранку й ми сами
Закриемо очі і стулимъ вуста;
Хазяінъ промовить прокляття надъ нами
За збитки, й положуть насъ врядъ безъ хреста.
Сиділи ми нишкомъ, страшенну я думу
Въ очахъ твоіхъ хмурихъ, якъ північъ, вбачавъ:
Ти серцемъ вагалась, а потімъ якъ тума
Знялась.... Я, безсилий, въ дрімо́ті кунявъ....
І мовчки убрання ти вийняла зъ скрині,
Немовъ на весілля прибралась, пішла
Кудись-то.... а згодомъ въ маненькій трунині
Убогу вечерю назадъ принесла.
Ми мовчки неви́терпний голодъ заіли,
Поставили світло на мерзлий порігъ
І сина прибрали, въ труну положили....
А хто-жъ намъ і *за́-що*, дружино, спомігъ?
Ні ти не казала про темне придбання,
Ні я запитатися зваги не мавъ;

Тільки въ очахъ твоіхъ грало ридання,
Тільки мій мозокъ злобою палавъ....
І де ти тепера? Чи зъ горя, зъ бідоти
Втомившись, на віки спочити лягла?
Чи може загрузла въ поганімъ болоті
І людямъ жіночу красу продала?
Та хто жъ приголубе тебе й обороне?
Блукатимешъ пишкомъ сама коло стінъ!
Въ моімъ тільки серці блисне́ й захолене
Безсилий та марний проклінъ!

Моральний чоловікъ.

(Зъ Некрасова.)

Живучи самъ зъ моралію згодли́во,
Нікому ще я кривди не вчинивъ.
Жона моя, закрившись полохливо,
Смеркомъ разъ — шасть! въ покой, де милий живъ;
Зъ квартальнимъ тамъ я іхъ накривъ на шкоді....
Вінъ züвавъ на герць.... а я не дурень — годі!
Іі жъ докіръ та соромъ въ ліжко звівъ,
Та одъ гризо́тъ і вмерла мовчазливо....
Живучи самъ зъ моралію згодливо,
Нікому ще я кривди не вчинивъ!

Приятель въ строкъ не повернувъ позички;
Я натякнувъ тихесенько ёму
І на закони здавсь—безъ сварки, безъ правіжки:
Законъ завівъ прия́теля въ тюрму;
Тамъ вінъ і вмеръ, не заплативши й гривні....
І я мовчу, не бідкаюсь на злидні!
Навіть вину тоді-жъ таки простивъ,
І згадую приятеля поштиво.....
Живучи самъ зъ моралію згодливо,
Нікому ще я кривди не вчинивъ!

У кухарі оддавъ я крестьяни́на,
На щастя йшло: удався до пуття;
Та тільки отъ—лиха ёму година—
Мавъ до книжокъ велике спочуття́,
Та до того ще ставъ гоноровитий,
Ну, хлопу—зась! І я, хочъ—не сердитий,
Сальця ёму за шкуру трохи вливъ....
А вінъ узявъ, повісився на диво...
Живучи самъ зъ моралію згодливо,
Нікому ще я кривди не вчинивъ!

Я мавъ дочку: въ студента закохалась
І думала піти за бідаря́;
Ну, похваливсь проклёномъ, ізлякалась,
Та й вийшла вже за діда дукаря́.
Госпо́да въ іхъ була, якъ повна чаша....
Не знаю й чомъ вже стала сохнуть Маша?

Та через годъ і вікъ іі згорівъ,
Лишивши насъ безъ зіроньки журливо....
Живучи самъ зъ моралію згодливо,
Нікому ще я кривди не вчинивъ.

*
* *

(Зъ Некрасова.)

Вчуваючи страха́мъ лихимъ війни,
При кожній втраті тій крівавій,
Мині пакъ жаль не друга, не жони,
Не лицаря самого навіть....
Бо що-жъ? розважитця жона,
І друга кращий другъ забуде;
Але десь є душа одна,
Вона тужить до смерти буде!
Середъ лукавства нашихъ днівъ,
Середъ бридні, злоби, погрози,
Одні я въ світі підглядівъ
Святі, правдиві, щирі слёзи,—
То слёзи скорбнихъ матерівъ!
Імъ не забути вже синівъ,
Що полягли на смертній ниві,

Якъ не звести креслатій гиві
Своіхъ похилистихъ гіллівъ....

Прощай.

(Зъ Некрасова.)

Прощай! не згадуй днівъ розради,
Нудьги, сумо́ти і досади,—
Не згадуй чваръ, не згадуй слізъ,
Не згадуй заздрісныхъ погрізъ!
Але ті дні, коли кохання
Надъ нами грало любе сяння,
І ми вчували серцемъ рай—
Благослови та памъятай!

*
* *

(Зъ Некрасова.)

Що́ ти, серце мое, побиваесся?
Угамуйся: чи въ перший то разъ,
Мовъ клубкомъ котить геть, розтинаетця
Лихослівъя въ родині про насъ?

Не журись! Хай тимъ люде втішаютця!
Не журись! Якъ въ могилі сумній
Заскемо, то колись нагадаютця
І про насъ добримъ словомъ вони.

Думи

при вельможному ганку.

(Зъ Некрасова.)

Ось вінъ. ганокъ бучний. По рочи́стихъ святе́хъ,
Зачумілий у рабськiй слабо́ті,
Цілий городъ въ якiйсь-то турботі,
До дверей тихъ хапаетця — страхъ!
Записавши найменя і звання,
Повертаютця гості назадъ —
І кожнісінький такъ то вже радъ,
Що, мовлявъ-би, у тімъ — всі жадання!
А у будні цей ганокъ вельможний найбільшъ
Оточае людъ бідний, мізерний,
І пройдисвітъ, і панъ, на все здатний за грішъ,
І вдовиця, й каліка старезний.
Тутъ по ранкахъ туди і назадъ разъ-у-разъ

Все зъ бумагами вершники скачуть;
Инший звідте іде і веселимъ гараздъ,
А другі жъ, повертаючись, плачуть.
Разъ я бачивъ сюди надійшли мужики,
Бідолашні, селяньскії люди;
Помолились хресту, стали геть здалеки́,
Думні чо́ла схиливши на груди.
Появився швайцаръ...—„Допустіть!“ загули
Якимсь порванимъ голосомъ зъ муки;
Той огледівъ гостей: непока́зні були—
Видъ пале́ний, потріскані руки,
Сірячина на плечіхъ въ латкахъ,
По торбині на спинахъ зігнутихъ,
Хрестъ на шиї, та кровъ на ногахъ,
Въ личаки́ саморобні узутихъ...
(Знати довго чвалали вони,
Тай дізнали въ дорозі бідо́ти!)
Хтось гукнувъ до швайцара: „жени!
Нашъ не любить тіеї голоти!“
Й замкнувъ двері. Пождали, сіроми́ сумні,
Потяглись за шагомъ тимъ злиденнимъ....
Такъ швайцаръ не прийнявъ, і пішли геть вони,
Палючися підъ сонцемъ південнимъ,
Простогнавши: „нехай ёго Богъ
Вже розсудить,—якъ зглянувсь надъ нами!“
Безнадійно махнули руками,

І, ажъ поки я бачити змогъ,
Зъ непокритими йшли головами....
А палацу роскішного панъ
Ще у ліжку пестився, якъ ханъ....
Ти, що вікъ свій кохаесся въ лестощахъ,
Волоцюжестві, ласощахъ, пестощахъ,
Часъ марнуючи въ картахъ цілкомъ,—
Гей, прокинсь! Заверни іхъ хочъ зъ жалощі:
У тобі—імъ рятунокъ і радощі....
Такъ щасливі-жъ не щедрі добромъ!
Байду́же тобі кари Господніі,
А людськіі ти держишъ въ рукахъ—
І несуть оті люди бездольніі
Нерозважену тугу въ серця́хъ.
Що тобі оте горе пекучее,
Що́ тобі бідолашний той людъ?
При житті, що мовъ свято кипучее
День у день—озирнутися въ трудъ!
Та й на віщо? Писаківъ ома́ною
Ти народньее щастя зовешъ;
Прожевешъ пакъ безъ ёго ти зъ шаною,
І при шані умрешъ!
Мовъ проміння рожеві, вечірніі
Твоі згаснуть безжурніі дні
На роскішнімъ повітрі Сіциліі,
У квітниці рясній, запашні́й,

Дивлячись, якъ те сонце яснесіньке,
Поринаючи въ море синесіньке,
Озоло́чуе въ наси блакіть....
Заколисаний піснею тихою
Любихъ хвиль — ти заснешъ само-хіть,
Мовъ дитина, міжъ ласкою, втіхою
Дорогоі твоеі сімъі,
Що у вічі до тебе впадатиме,
(А на смерть твою заздро чигатиме).
Заберуть і останки твоі,
Привезуть коліею залізною
Іхъ до насъ.... і ти ляжешъ въ землі,
Нишкомъ про́клятий всею отчизною,
Гучно вславлений въ пишній хвалі!...
Одже, якъ се велику парсону
Для людцівъ ми турбуемъ дрібни́хъ?
Краще зірвемо серце на нихъ:
Безпечкішъ.... та й чимъ-не́будь до сону
Хочъ розважимъ себе. — Не біда,
Коли часомъ той хлопъ постражда:
Вінъ і звикъ, та й у Небі святому
Такъ судилось! — Въ шиночку сіро́ми
Все пропъють відъ жалю́ до шага,
І застогнуть, иду́чи до-дому....
Охъ і земле моя дорога!
Назови хочъ одну ти країну, —

Я такого й кутка не видавъ —
Де бъ не тяжко було селянину,
Де бъ твій синъ та сівачъ не стогнавъ?
Стогне вінъ по поляхъ, по дорогахъ,
Стогне вінъ по темницяхъ, острóгахъ,
Підъ землею въ тяжкихъ кайданáхъ,
Стогне вінъ по степу коло стóга,
Стогне вінъ коло воза тяжкóго,
Стогне вінъ і по власнихъ хатáхъ,
Навіть Божому світу не радий,
Стогне вінъ по усіхъ городахъ,
По прихожахъ судівъ і уряду!
Глянь на Волгу! Чи чуешъ ти, рветця
Який стогонъ зъ тіеі ріки?
Отой стогонъ въ насъ піснею звется:
То ідуть на *гужахъ* бурлаки́!
Волго, Волго! У повідь, весною,
Ти не такъ потопляешъ поля,
Якъ тіею людською слёзою
Напилася вже наша земля!
Де народъ, тамъ і плачъ.... Охъ, сердешний!
Щожъ твій стогонъ вістить безконешний?
Чи прокинесся ти зъ кайданвіъ,
Чи, підъ гнітомъ тяжкимъ бідування,
Ти вже все, що здолавъ, повершивъ—

Зложивъ пісню, не пісню—ридання,
І душею на віки спочивъ?!

Марина, солдацька мати.

(Зъ Некрасова.)

Ледве-ледве въ глупу ніченьку
Зъ полювання ми вертаемось;
Хвала Богові, до торішнеї
Хочъ ночівлі доберасмось.

—

—„Ось і ми! Магай-бі, тіточко!
Що звело васъ, мовъ бабусеньку!
Чи про смерть уже задумали?
Киньте на́-бікъ тую думоньку!

—

Чи зігнула біда лютая?
Роскажіть намъ,—може злегшае!“
І Марина оповідала
Свое горенько сердешнее.

—

—„Вісімъ годъ синка не бачила,
Чи живий вінъ а ні писано;

Не гадала уже й бачитись...
А синъ въ хату несподівано

—

„Повернувся по безсрочному.
Затопила я свою пічоньку,
Напекла млинцівъ, варениківъ,
Ёму змила я голівоньку;

—

„Та не довго були радощі,—
Повернувся синъ хворесенький:
Въ ночі кашель бъе москалика,
У креві платокъ мокресінький.

—

„Каже все: „поправлюсь, матінко!“
Помилився—не поправився:
Девьять день хворавъ коханий мій,
На десятий—переставився!“..

—

Знишкла, змовкла, не добавила
Більшъ до того ні півсловонька.
—„Та зъ чого-жъ такъ причепилася
Козакові та хворобонька?

—

Чи слабий бувъ у васъ зъ ма́лечку?“
Стрепенулось въ неиі серденько:

—„Бувъ Михайло не козакъ—орелъ,
Якъ дубочокъ рісъ прямесенько!

—

„Чудувався генералъ старший,
Дивлячись на хлопця гожого,
Якъ въ рекруцькому присутсвії
Становили ёго голого.

—

„На хатину сю вінець складавъ,
Ставивъ сохи самъ дубовії....
Красувались въ чорнобривого
Пишні кучері шовко́вії!“

—

Зновъ замовкла безталанная.
—„Не мовчіть! Розважте тугоньку!
Що зломило сина любого,—
Певно визнали ви думоньку?

—

—„Не любивъ казати, паночку,
Якъ въ знаки́ далась салда́чина:
„Людімъ гріхъ душі показувать,
Що вже Богові призначена,

—

„Каже:—„Тимъ гнівити Господа
А нечисту силу радувать;

Теперъ ліпше про все змовчати,
Ніжъ на вóрогівъ досадувать!

—

„Німотá передъ сконаннячкомъ
Подобае хрестія́нину!“
Господь знае, які мученьки
Силу витягли Михайлину,—

—

„Я й сама вже не питалася...
Ні на щó не нарікаючи,
Говоривъ вінъ речі тихіі
Та розважні, помираючи.

—

„Було ходить все зъ сокирою
По подвіррю вінъ тихесенько:
Весь горóдъ заплівъ оборою,
Хатку злагодивъ старесеньку;

—

„Перекрити щей хліви хотівъ. .
Не справдились ёго мислоньки:
Лігъ, та за-день передъ смертею
Тільки й знявсь на свої ніженьки!

—

„Позирнути забажавъ ще вінъ
На рідну свою стороночку—

Якъ весна пиша садочками,
Якъ усе радіе сонечку.

—

„Забажавъ, — пішла зъ Махайломъ я;
Попроща́всь ото вінъ зъ ха́тами,
Попрощався зъ Кудлае́мъ старимъ
І зъ дрібними овечатами.

—

„До лугівъ ми за село пішли:
„Прощавай вже, сіножатонько!
Я косивъ тебе ще парубкомъ!“
Та й заплакавъ мій Михайлонько.

—

„Пісня въ лузі розлягалася....
Підхопивъ вінъ іі, го́лосну:
„Не одна въ полі доріженька!“....
Та затхнувся, впавъ на бо́розну:

—

„Не стояли ёму ніженьки,
Голівонька нахилялася....
Журно тёхкавъ соловейко намъ,
Якъ до дому поверталися.

—

„Охъ і тяжко въ нічъ останнюю
Стало: памъять мовъ стерялася;

Все ёму передъ сконаннячкомъ
Ота муштра увпжалася:

—

„Ходить, чистить амуницію,
Паси вибіливъ салдацькії,
Язикомъ гравъ якісь при́гравки,
Та співавъ пісні́ нена́ськії....

—

„Викидать щось ставъ рушницею,
Ажъ хатинка пішла ходоромъ;
Журавлемъ стоявъ на ніженці,
Витягавъ другую козирёмъ.

—

„А се зразу... застогнавъ притьмомъ
Въ ночі—пуць! ридае, каетця:
„Зглянътесь, ваше благородіе!
Ваше...“ бачу—задихаетця....

—

„Я-до ёго—стихъ, послухався,
Лігъ на лаву. Я молилася,
Чи не дасть намъ Богъ рятуночку!
Світомъ памьять мовъ зъяснилася,

—

„Шепотнувъ: „прощай, ріднесенька!
Знову ти сама зосталася!“

Надъ Михайломъ я схилилася,
Похрестила, попрощалася,—

—

„І погасъ вінъ, немовъ свіченька
Восковá, передъ-Господняя ...“
Мало слівъ, а горя річенька,
Горя річенька безодняя!

* * *

(Зъ Некрасова.)

Незабаромъ дістанусь я тліну.
Хорошé якъ умрешъ, але тяжко вмірать...
Чи хто зронить на мене слëзину,—
Байдужé: я не буду благать.

—

Я дворянському нашому роду
Слави співомъ своімъ не надавъ,
І не зменша чужимъ я народу
Поміраю, якъ жить починавъ.

—

Братства, прия́зні струни співучі
Мині зъ-малку порвала судьба:
Вороги мої тільки живучі,—
Друзяківъ же взяла боротьба.

—

Недочуті іхъ пісні віщливі,
Зрада голосъ урвала співцямъ!
На мене́ іхъ поличчя журливі
Лишъ докірливо дивлятця зъ рямъ. ...

Молебінь.

(Зъ Некрасова.)

Сумно въ селі у насъ, холодно, голодно,
Ранокъ зажуренний, мряка, туманъ;
Дзвінъ десь іздáлеку стогне неró̗лосно,—
Кличе до церкви селянъ.

—

Чуетця въ дзвоні мовъ влада величняя,
Щось-то суворе, святе!
Бувъ того ранку смутнóго у церкві я,
І не забуду про те.

—

Всі тутъ селяне, одъ старця до молоді,
Въ землю поклоны кладуть,
Господа молють, щобъ зглянувсь на голоді,
Въ груди ридаючи бъють.

—

Скрухи, молитви такоі ще може
Зроду ніде я не зрівъ....
„Зглянся на людъ твій окривджений, Боже!“
Я мимохіть шепотівъ:—

—

„Вчуй Ти благання гарячі та щирі
За послуживших ёму...
. . . .
. . . .

—

„Тихъ, що вікъ цілий боролись зъ неволею
Й не подались въ боротьбі,
Чули прощання зъ крепацькою долею—
Молимся, Боже, Тобі!“

З-ні.

(Зъ Некрасова.)

На життя іще ти маешъ право,
Але я остатні дні роню.
Я умру—моя померкне слава,
Не журись і не тужи за ню!

—

Серце знай,—недовго іі світу
Блискотіть по моему вінку:
Боротьба все шкодила пііту,
А пісні мішали бояку.

—

Хто цілкомъ на пóслугу народу
Оддае свое життя слабе,
Въ боротьбі за щастя, за слободу—
Тільки той переживе себе!

Друзім.

(Зъ Некрасова.)

Я помиривсь зъ необхідною долею;
Годі ці муки пекельні тягнуть,
Годі боротись безсилою волею:
Швидче жадаю на віки заснуть!
Вамъ-же не марно жить, дру́зі шановнії,
І полягти у могилі такій,
Щобъ постоли широчезні, народнії
Слідъ протоптали до неі мерщій.

Музі.

(Зъ Некрасова.)

О, музо журьби та печали!
Ми пісню свою доспівали!....
Прилинь-же до мене зъ безодні,
Ти, се́стро моя і народня,—
Склепи ти поспівцеві очі
На сонъ віковічнеї ночі!

Морозъ.

(Поэма Некрасова.)

Частина перша.

Смерть селянина.

I.

Буланко въ заметі загрузъ по коліна;
Дві пари корявихъ постолъ,
Та вкрита ряденцемъ ялова трунина
Стирчать ізъ убогихъ гринджолъ.
Стара въ чи-малúхъ рукавицяхъ
Устала коня підігнать.
Крижинки у неі на віяхъ,
Мабуть—одъ морозу, блищать.

II.

Навиклая думка въ піита
Попереду неі біжить:
Мовъ шатою білою вкрита
Въ селі генъ хатинка стоіть.

Въ хатинці підъ поломъ телятко,
На покуті мрець підъ вікномъ:
Лепечуть дурні ще дрібнятка,
Дружина рида надъ шитвомъ,—
Готуе мерцеві повинно,—
Не кидае голки й разу́,
Якъ дощъ той осінній невпинно
Слёза доганяе слёзу.

III.

Три долі тяжкі колись мала доба:
І доленька перва—зъ рабомъ одружитись,
Друга́—бути матірью сина-раба,
А третя—до смерти рабові коритись;
І всі оці долі тяженні лягли
На жінку у нашій землі.
Вікъ ли́нувъ за вікомъ—до щастя все билось,
Не разъ, не два въ світі усе поинши́лось,
Одну тільки, Боже, еси залишивъ
Ти долю сувору селянки....
І всі на те згодні, що образъ здрібнівъ
Краси огрядноі—славьянки.
Чи то вже таланъ твій такий?!
Ти потай, німотно страждала,
Боролася въ скруті тяжкій,
Нікому жалівъ не звіряла;

Але-жъ ти, дружино німа,
Мині шепотнешъ іхъ на вухо.
Ти вся — полохнеча сама,
Ти вся — віковічняя скруха!
Й твоїмъ безпросвітнімъ бідамъ
Останокъ життя я віддамъ.
. . . .
. . . .

IV.

Іначе ми річъ про селянку
Зняли, аби вамъ довести,
Що образъ величній славьянки
Ще можна й до нині знайти.
Е жінка у нашімъ народі—
Повага та спо́кій въ лиці,
І рухъ лебедячий у ході,
Й краса гордовита въ оці́.
Хиба іхъ сліпий не пізнае,
Видющий же скаже въ тужъ мить:
„Пройде́ — немовъ сонце осяе,
„Погляне — на вікъ ощастить!“
Ідуть вони тею-жъ тропою,
Якою верстае й нашъ людъ;
Але-жъ міжъ убожества й гною
До нихъ не влипа якось брудъ.

Пишае красуня на диво,
Румъяна, струнка́, огрядна́,
У всякімъ убранні вродлива,
У кожній роботі зручна́.
І голодъ, і холодъ—все зносить
Безъ ремства, терпля́че вона....
Я бачивъ разъ, якъ вона косить:
Що махъ—той копиця одна.
Платокъ ій на бакіръ геть збочивъ,
Отъ-отъ спадуть коси до пьятъ....
Якийсь парубійко підскочьвъ,—
Іхъ вгору підкинувъ на жартъ!
Важенні, русяві ті коси
На перса румъяні лягли,
Укрили ій ніженьки босі,—
За ними не видко й землі.
Вона одвела іхъ руками,
На парубка очі звела...
А видъ іі гордий, мовъ зъ рями,
Образою й гнівомъ пала.
У будень не любить пусто́ти;
За те-жъ не пізнати іі,
Якъ слідъ працёвоі турботи
Ій у́сміхъ зжене на чолі.
Такого пакъ щирого сміху,
І пісні, і танця въ танку—

За грэші не купишъ: „Ну, втіха!“
Гудуть чоловіки въ кутку.
Въ гранні—іі вершникъ не встигне,
Въ біді—помогти не схибне́:
Коня хочъ на взаводи спине
І въ полумъя просто стрибне!
Хороші та білі ій зуби,
Немовъ тіі перли блищать,
Такъ пильно жъ коралові губи
Красу іхъ одъ люду таять.
Вона усміхаетця зрідка...
Не часъ ій баляси точить;
Не зважитця въ неі сусідка
Горшка, чапліі попросить;
Ій ліноші зовсімъ не милі,
Не шкода старцівъ-гультіпакъ....
Лежить на ій розуму, сили
І праці великоі знакъ.
У неі нехи́бне дізнання,
Що зъ праці рятуночку жди,
І праця ій зносить надбання:
Сімъя не бідуе въ нужді,
Бо завжди въ нихъ теплая хата,
Хлібъ—сонце, смашний сирівець,
Здорові і ситі хлопъята,
Й про свято е тежъ буханець.

До церкви іде молодиця
Попереду всеі сімъі,
Двохрочня дочка, повнолиця
Припала до лоня іі.

Рядкомъ шостилітнёго сина
Веде сама, въ сукні святній....
І до́-любу всімъ ця картина,
Для кого нашъ людъ дорогий.

V.

І ти пакъ красою світила,
Гнучка була й сильна въ стану́,
Такъ горенько-жъ, лихо зломило
Покійного Прокла жону!

Ти горда, ти плакать не хочешъ;
Але-жъ трунове полотно,
Дрібнпми ти ми́мохіть росишъ,
Ёго шиючи́ похіпно́.

Зъ вій довгихъ слёза слёзу гонить
На руки проворні твоі....
Такъ колосъ безъ шелесту ронить
Достигліі зерна своі....

VI.

На цвинтарі, геть за хатами,
Де хуга лютуе і гра

Зъ підбитими вітромъ хрестами,
Місци́ну дідусь вибіра;
Втомився, робота тяжка,
Тутъ трібна тежъ знала рука,—
Щобъ зъ шляху бувъ хрестъ на прикметі,
Щобъ сонечко грало кругомъ....
Стримлять ёму ноги въ заметі,
Въ рукахъ ёго заступъ і ломъ.
Одъ инію шапка ажъ сяе,
Зъ морозу у сріблі весь усъ;
Стоіть нерухомо й гадае
На згірку високімъ дідусь.
Надумавсь. Хрестомъ починае,
Де буде вінъ яму копать,
На себе хреста покладае
Й ну, заступомъ снігъ одкидать.
Тутъ способи иншіі мались,
Бо цвинтарь не те, що рілля:
Ізъ снігу хрести́ викладались,
Хрестами лягала земля.
Зігнувши старечую спину,
Дідъ довго зусильно копавъ,
І мерзлу, поломану глину
Сніжокъ незабаромъ встилавъ.
Ворона до ёго злетіла,
Потикала дзёбомъ, пройшлась....

Земля мовъ залізо дзвиніла,
Ворона зъ нігичемъ знялась....
Уже й домовина готова,—
„Ґадавъ я цю яму копать?“
(Въ старого зірвалося слово:)
„Чи Прокловi-бъ тутъ спочивать?“
„Не Прокловi-бъ!“.... Дідъ оступився,
Ізъ рукъ ёму висклизнувъ ломъ
І въ білу ту яму звалився....
Дідусь ёго витягъ зъ трудомъ.
Пішовъ.... По шляху шкандибае....
Туманъ усе небо встила....
Немовъ цілий світъ помирае:
Снігъ сипле, затиша і мла....

VII.

Въ байраці, де плинула річка,
Дідусь свою бабу нагнавъ
Й спитався въ старенькоі знишка:
„Чи добру труну обібравъ?“
На це запитання старого
Вуста шепотнули: „нічого!“—
І знову понишкли вони;
Гринджоли такъ тихо склизили,
Немовъ би втікали могили,
Неначе-бъ боялисъ труни....

Оселя ще здалі й не мрілась,
А зблизьку вогонь миготить;
Бабуся ізъ ляку хрестилась...
Кінь вдаривсь на бікъ... въ ту-жъ мить—

Оброслий увесь бородою,
Безъ шапки, босоніжъ, зъ кійкомъ,
Зненацька зъявився марою
Імъ давній знаёмий Пахомъ.

Вінъ бувъ у сорочці додільній,
Ланцюгъ зъ-попідъ неі дзвонивъ;
Зпинився мерщі божевільний,
Объ землю кійкомъ попобивъ,

Промовивъ щось зъ жалю та болю,
Й сказавъ: „це не лихо—нудьга!
„На васъ поробивъ вінъ у волю,
„Прийшла пакъ і ваша черга!

„Труну ненька сину купила,
„А батенько яму копавъ:
„Жона-жъ покривало пошила—
„Всімъ разомъ вамъ праці завдавъ!“

Пробуркнувъ іще щось... а далі,
Крутнувсь і повіявсь на-вдалі:
Брязчали сумне ланцюги,
Голісінькі литки блищали
Й писавсь слідъ босоі ноги....

VIII.

Лишили труну біля хати;
Задублихъ Марусю й Грицька
Звели до сусідоньки спати,
Та й ну споряжати синка.

Поважно, суворо і тьмяно
Чинилася справа сумна:
Залишнёго слова не да́но,
Слёза не змигнула й одна.

Втомивсь ти зъ життя працёвого
Й заснувъ, поробивши землі!
Лежить вінъ, байдужий до всёго,
На білімъ дубовімъ столі;
Лежить нерухомий, холодний,
І свічка горить въ головахъ,
Лежить у сорочці плоске́нній,
Въ новыхъ личани́хъ постолахъ.

Покладені руки подвійне,
Мозолі одъ праці і мукъ....
Хороше обличчя спокійне,
Густа борода ажъ до рукъ....

IX.

Поки́ мертвяка споряжали
Навіть не зітхнули самі,

І тільки-но очі ховали
У ділѣ бідолахи німі.
Ажъ ось уже скінчено діло,
Нема чого критись зъ плаче́мъ,
І що на душі наболіло
Въ словахъ полилося дощемъ.
Не буйні по степу гуляють,
Не бучні гудуть весілля́,—
По Проклові кревні ридають,
По Проклові тужить сімъя:
„Голубонько нашъ сизокрилий!
„Куди-жъ ти відъ насъ полину́въ?
„По вроді, по зросту, по силі
„Ніхто тобі врівень не бувъ.
„Охъ, бувъ ти родимцямъ порадникъ,
„На ниві робітникомъ мавсь;
„Бувъ гостямъ привітникъ, упа́дникъ,
„У жінці, у діткахъ кохавсь....
„Щожъ мало гулявъ ти по світу?
„За віщо ти насъ одцуравсь?
„Обмисливъ ти мислоньку скриту,—
„Зъ сирою землею збратавсь!—
„Обмисливъ,—а насъ сироте́ми
„Лишивъ на пота́лу бідамъ;
„Теперъ не водою—сле́зами
„Палкими вмиватися намъ!

„Умре твоя ненька по тузі,
„Та й батько недовго зтрива;
„Якъ липа безъ верха у лузі,
„Такъ въ хаті безъ мужа вдова.

„Не жаль тобі бідноі жінки,
„І дітокъ не шкода. . Вставай!
„Зъ своеі закревноі нивки
„Підъ осінь зберешъ урожай!

„Порушъ бо, коханий, плечима,
„Шовко́мъ-кучерями тріпни,
„Поглянь, якъ орелъ той, очима,
„Солодкі вуста одімкни!

„На радощахъ ми-бъ наварили
„І меду, і пива мерщій,
„За стілъ би тебе посадили—
„Зволяйся, жаданний, рідни́й!

„А сами бъ насу́проти стали—
„Петима надіе сімъі!
„Очей би зъ тебе не здіймали,
„Ловили бъ всі речі твоі....“

X.

На це голосіння-рзмову,
Надходивъ сусідонёкъ рядъ:
До образа всякъ клавъ воскову,

Бивъ въ землю поклона і знову
Вертавсь собі пишкомъ назадъ.

Разъ-по́-разъ та сму́гна гостина
Змінялась.... ажъ ось і кінець.
Вечеряти сіла родина—
Капусту й зъ чорстви́мъ сирівець.

Дідъ влади надъ кволимъ серде́нькомъ
Тій марній журьбі не дававъ:
Підсівши до світла близенько
Старі постоли́ вінъ латавъ.

Зітха́ючи голосно, важко,
На пе́чі бабуся лягла,
А бідна вдовиця Одарка
Провідати дітокъ пішла.

Цілісеньку нічъ біля свічки
Читавъ надъ покійнимъ дячокъ,
За нимъ тільки сумно зпідъ пічки
Виводивъ цвіркунъ голосокъ.

XI.

Хурдига ревла безъ-устанку
Та снігомъ ліпила вікно,
І сонце мовъ крилось въ серпанку,
Бо свідкомъ було того ранку
Сумноі картини воно.

Буланий въ гринджолахъ бікъ тину
Господаря сумно тривавъ;
Безъ зайвого плачу й поми́ну
Труну людъ на санки поклавъ.
—Ну, зъ Богомъ, буланко! Рушай-но!
Натягуй міцніше гужі!
Служивъ ти господарю славно,
Въ останній разокъ послужи....
Въ торговімъ селі Чистополі
Купивъ він тебе сосунцемъ,
І викохавсь ти на розволі,
Та й ставъ таки добримъ конемъ.
Упадливо ти зъ господа́ремъ
Святий хлібъ на зімоньку дбавъ,
Давався й дитині зъ отари́,
А тіло добряче державъ.
Якъ въ полі-жъ роботи кінчались
Й морозъ ёго сковувавъ въ лідъ,—
Зъ господаремъ ви виряжались
Зъ повітки до валки підвідъ.
І тамъ знававъ лиха чи-мало:
Вагу тарабанивъ въ санкахъ,
У хугу страшенну траплялось
Не разъ загубити і шляхъ.
Відъ пугъ на бокахъ твоіхъ бідних
Карбіжъ не единий лежить:

За тежъ по подвірряхъ заіздних
Вівса наідався ти въ сить.
Чувавъ у пилипівські ночі
Метелиці стогінъ сумний,
І звірячі сяйла — не очі
Вбачавъ въ гущині лісовій;
Зпочатку тремтівъ ти одъ жа́ху,
А далі — й страху́ вже нема....
Такъ бацця господарь давъ маху —
Й ёго долягла та зіма! —

XII.

Разъ випало въ сніжнімъ забоі
Ёму на всю нічъ залягти,
А потімъ зъ остуди лихоі
Ще три дні въ гарячці іти;
Въ речений часъ хуру пригнати
Хапався небіжчикъ либонь;
Пригнавъ, повернувся до хати
Безъ гласу, а тіло — вогонь.
Матуся стара ёго вмила
Водою зъ сёми веретінъ,
У лазню гарячу зводила,
Такъ ні, — не очу́нюе вінъ!
Тоді знахарёкъ поскликали —
І поють, і шепчуть.... а тутъ

Все гірше.... ёго протягали
Три рази крізь кінський хомутъ.
Топили коханого въ прорубъ,
Підъ сідало клали й війе—
Всёму вінъ корився, якъ голубъ,
Та дарма—не їсть і не пъе!
Іще положить підъ ведмедя,
Аби той кістки розімъявъ,
Ходакъ сергачевськиий Нихтедя,—
Що трапивсь—пораду дававъ.
Одарка-жъ, дружина слабого,
Прогнала порадника прічъ:
Ще зпробувать ліку другого
Замислила бідна: і въ нічъ
Пійшла въ манастирь на Болоні
(Три милі вінъ бувъ одъ села),
Де тамъ у чудовній иконі
Цілющая сила була.
Пійшла, повернулась зъ святою—
Такъ хворий безъ гласу вже бувъ,
Прича́щений, вбраний до столу;
Побачивъ вінъ жінку, зітхнувъ
Та й вмеръ....

XIII.

. . . . . Гей, буланко, рушай-но!
Натягуй мицніше гужі!

Служивъ ти господарю славно
Въ останній разокъ послужи!
Гудуть уже дзвони знавдалі,
Попи тамъ триваютъ... ну йдь!....
Прибиті зъ журби та зъ печалі,
Йшли мати зъ старимъ поперідь.
Сирітки рядкомъ коло татка
Сиділи—ніхто не рида;
А поручъ, ведучи буланка,
Іхъ ненька нещасна, бліда,
Плилася.... запали ій очі,
І бувъ не біліший відъ щокъ
На ій той смутковий, жіночий
Ізъ білоі хусти платокъ.
За нею сусідівъ, сусідокъ
Плуганивсь рядóчокъ рідкий;
Міркують, що ніби сиріток
Таланъ теперъ буде тяжкий—
Одарці роботи прибуде,
Що ждуть іі злидні та нудъ:
„Жаліти вже нікому буде!»
На тімъ увесь згодився людъ.

XIV.

Якъ водицця, въ яму зпустили,
Насипали горбикъ зъ землі;

Поплакали всі, потужили,
Сімейку жалемъ наділили,
Завдали мерцеві хвали.

І самъ голова Йванъ Степаничъ
Зъ бабами въ півгласа загувъ:
„Покій тобі, Проклъ Севастьяничъ!“
Сказавъ:—„добросердий ти бувъ.

„Живъ чесно, а надто у строки,—
„Вже якъ тебе Богъ захищавъ,—
„Плативъ пану чинші, оброки
„Й податки въ казну постачавъ!“

Не стало тутъ слівъ ёму въ річі,
Промимривъ вінъ щось і додавъ:
„Охъ! Ось які дні чоловічі!“
Та й шапку на голову взявъ:

„Звcaptured... а бувъ дужий на диво!...
„Шкода́! Не мине і нашъ братъ!“
Ще разъ, похрестившись поштиво,
Усі повернули до хатъ.

Високий, німий, скамъянілий,
Безъ шапки, весь сивий, блідий,
Мовъ памъятникъ зъ мармору білий,
Стоявъ на могилі старий.

А потімъ, узявши лопату,
Журливо почавъ бородачъ

Утоптувать синові хату,
Підъ стогонъ староі та плачъ.

Якъ кинувши-жъ сокола-друга,
Въ село дідъ зъ старою вхожавъ:
„Чи ба! Якъ хитае іхъ туга,
„Мовъ пъяпихъ!“ народъ промовлявъ.

XV.

Одарка-жъ вернулася тихо
До дому—дітокъ накормить.. .
Ажъ въ хаті, якъ въ лёсі! Охъ, лихо!
Хапаетця пічъ затопить;
Підъ припічокъ—зиркъ!—ні цурпалка!
Замислилась мати німа:
Сирітокъ покинути жалко,
Часу́ й приголубить нема—
Той вибачуть діти на ласці.
Звела іхъ до хати чиісь,
Та заразъ на тімъ же буланці
По дро́ва й поіхала въ лісъ......

Частина друга.

Воевода Морозъ.

XVI.

Морозяно. Сяють пологи сріблянí,
Бори бовваніють кругомъ;
Буланко ні вільно, ні тюпки плуганить,
Душі не зустрінешъ шляхóмъ.
Якъ тихо та чутко! Зъ села якийсь голосъ
Долúнувъ і въ усі дзвинить;
У лісі на корінь насунився полозъ,
Ажъ въ серці неначе рипить.
Навколо площина, що й зглянуть не сила,
Немовъ въ діамантахъ горить....
Одарчині очі слёза стуманúла,—
Повинно іхъ сонце сліпить.

XVII.

На полі-жъ то тихо, а въ лісі
Ще тихше і ніби яснішъ;
Що далі—дерева грубіші,
І тіні що далі—довгішъ.

Дерева, і сонце, і тіні,
І мертвий, німий супокій ...
Ажъ-ось! розляглось голосіння
Та стогонъ болячий, тяжкий!
Одарку подужало горе —
І лісъ безуважно чувавъ,
Якъ лихо лилось необоре,
Якъ голосъ тремтівъ і лунавъ;
І сонце холодне, недруже,
Немовъ жовте око сови,
Дивилося зъ неба байдуже
На муки-ридання вдови.
І скільки тихъ струнъ увірвалось
На серці нещаснімъ, людськімъ,
До віку захованимъ сталось
У борі безлюдімъ, глухімъ.
І тугу вдови-бідолахи,
Матусі сіритокъ-дрібнятъ
Підслухали вільні лишъ птахи,
Та й досі одъ миру таять!

XVIII.

Не псяръ по діброві гукае,
Не греблі ламае вода, —
Наплакавшись вволю, рубае
То дрова вдова молода.

Руба та склада на гринджоли—
Колибъ іхъ хутчій нарубать,
Наврядъ, а чи й чуе зъ недолі,
Якъ слёзи невпинно біжать.
Оце на снігъ білий зкрапнетця
Ізъ вій яка-нибудь одна,
До самого долу пробъетця
І ямку протопить до дна.
Другу на березину зроне,
І дивисся—миттю вона
Въ перлину ясну захолоне—
І біла, і кругла й міцна́.
А инша на оці засяе,
Струмкомъ по щоці побіжить,
І сонце въ ій промінемъ грае.....
Упоратись Дарка спішить,
Рубае, рубае, рубае,
Не чуе, якъ холодъ сціпля,
Одно—про дружину гадае,
І кличе, і зъ нимъ розмовля.

XIX.

. . . .
. . . .
„Голубонько! нашу красуньку
Въ танокъ, на весняних святкахъ,

Візьмуть знов дівчата Маруньку
Й хитатимуть знов на рукахъ!
„Стануть хитати,
Въ гору кида́ти
І трусити такъ,
Якъ молотють макъ. *)
„Наче маківочка гожа
Буде Маруся літать,
Вся зчервоніе, якъ рожа,
Стануть очиці палать;
„Буде ніжками махати,
Дзвінко сміятись.,.... самі
Ми на ії любовати
Будемо, соколе мій!....

XX.

„Вмеръ, не доживъ свого віку,
Вмеръ і зарито въ землі!
Якъ на весні чоловіку
Любо у полі, въ селі!
„Сонечко ясне палае,
Всі поживляе краси;
Нивка на рало тривае,
Травка прохае коси.
„Рано бездольна я встала,
Ріски у роті не мала,

*) Дитяча гу́лянка.

„Въ плугъ запрягла я йконя,
Нивку до смерку орала,
Косу нічъ цілу клепала,
Стала косити до дня.
„Міцно ви, ніженьки, стійте,
Рученьки білі, не нийте:
Треба самій працювать!
„Въ полі-жъ самісенькій трудно,
Въ полі самісенькій нудно,—
Буду коханого звать:
„Глянь, чи я добре зъорала?
Глянь, чи сухимъ я зіклала
Сіно въ круглесенький стігъ!
„Всю сіножать безъ прива́ла
Я на грабляхъ спочивала....
Чомъ мині ти не спомігъ?
„Хтожъ до пуття довести мене схоче!
Нікому діло поправить жіноче....

XXI.

„Въ лісъ почали вже товаръ виганяти,
Стали роскішні жита красувати—
Давъ намъ поліття Господь,—
Ниньки по груди жита́ чоловіку,
Давъ намъ поліття Господь!....
Та не продовживъ тобі тільки віку,—

Хочъ-нехочъ въ поле сама вже виходь!....
„Овідъ гуде, уїдае,
Згага пекельна въялйть;
Сонечко серпъ напікае,
Сонечко очі сліпйть;
„Палить у голову, въ плечі,
Въ ноги, у руки пече;
Зъ жита, немовъ би то зъ печі,
Такъ і пашить гаряче́;
„Спиноньку страхъ натруждала,
Рученьки, ніжки болять;
Жовті, червоні кружала
Передъ очима стоять.....
„Жни, дожинай похутчіше,
Бачишъ, вже пада зерно.....
„Вкупі-бъ робить охвітніше,
Вкупі-бъ не такъ забарно́....

XXII.

„Охъ справедливий бувъ, ненько,
Сонъ передъ Спасомъ мині!
Въ південь заснула саменька
Я ізъ серпомъ на стерні;
Бачу, мене оступае
Війська ворожого тьма,
Грізно руками махае,

Грізно очима пройма.
Кинулась я було въ ноги,
Та вже не сила тікать;
Стала прохати спомоги,
Стала я въ голосъ кричать.
„Чую,—земля затрусилась,
Зілля кивають, тримтять.....
Перша матуся зъявилась,
Дітки за нею біжать;
Вже безъ погоди не здвине
Въ полі вітрякъ своіхъ крилъ;
Братъ підійде та й спочине,
Свекіръ плуганить, якъ вілъ.
Всі приплелись, посхожа́ли,
Тільки дружини мого
Очі мої не вбачали.....
Стала я кликать ёго:
„Бачишъ,—мене оступае
„Війська ворожого тьма,
„Грізно руками махае,
„Грізно очима пройма?
„Що-жъ ти не йдешъ боронити?...“
Господи! Счезло куди ти?
Що це зі мною було?!
Жадного війська не мае,
Геть на вкруги—ні ноги.....

То не лихі вороги,—
Жито кругомъ облягае,
Буйні колосся, рясні
Світъ заступають мині!
„Гнутця, мовъ золотомъ сяють,
Руки лискочуть і видъ,
Сами солому підъ серпъ нахиляють—
Більшъ імъ стояти не слідъ!
„Жати я стала хутенько,
Жну, а на шию мою
Сиплютця зерна буйненькі,
Ніби підъ грядомъ стою!
„Охъ, моя матінко, за нічъ
Випаде зерно усе.....
Де-жъ ти, мій Проклъ Севастьяничъ?
Чомъ тебе Богъ не несе?—
„Сонъ справедливий бувъ, ненько,—
Жатиму бідна саменька!
„Жатиму все безъ дружини,
Буду сніпъ міцно крутить,
Буду разъ-по́-разъ слёзини
Въ сніпъ загорёваний лить.....
„Охъ, не перлисті, не срібні
Слёзи пекучі вдови;
Нащо жъ ви Богу потрібні,
На́що здались Ёму ви?

XXIII.

„Довгі зімові ті ночі,
Спатоньки нудно самій;
Аби не плакали очі,
Буду я ткати хутчій:
„Витчу полотенъ багато,
Добрихъ, тонки́хъ скатертинъ;
Дасть Богъ, дiжду таки свята—
Виросте сокілъ мій синъ;
„Буде на цілу країну
Красень міжъ всіхъ парубківъ,
Висватать сину дівчи́ну
Вирядимъ чеснихъ сватівъ....
„Кучері кра́сеню-Грицю
Я розчесала гараздъ....
Въ білімъ, хорошімъ обличчю
Кровъ молодечая гра......
„Ну, та до пари й подружже,
Наче рожевий листокъ....
Встань—уже часъ, милий друже,
Благословити дітокъ!
„Дня цёго ждали, якъ свята:
Якъ то раділи колись,
Ажъ усміхалася й хата,—
Що ставъ ходити нашъ Грицъ.

„Цілу ту нічку зімє́ву
Ми не стуляли очей,
Все вели тиху розмову:
Якъ-то Гриць дійде людей,
„Якъ ёго будемъ женити,
Якъ ми надбаемъ всёго.. ..
Отъ таки, Бога хвалити,
Ми і діждали того:
„Грае троіста музика,
Бубонъ гуде на селі;
Треба позвать чоловіка
Стрінути поіздъ здалі́:
„Кралю веде білолицю
Сокілъ, не сокілъ—женихъ!
Сипъ же ти жите-пшеницю,
Геть обсипай молодихъ!

XXIV.

„Въ біръ на смашне пасовище
Ґе́йдарь овечокъ жене;
Въ борі-жъ чатуе вовчище—
Певно чіюсь-то хапне?
„Чорні та темряві хмари
Звисли надъ нашимъ селомъ,
Блискавка блисне і вдарить
Въ хату чиюсь-то притьмо́мъ!

„Чутка недобра підкралась,
Ходить міжъ людомъ кругомъ:
Парубкамъ воля урвалась—
Швидко некруцький приёмъ!
„Грицъ одинакъ въ насъ та й годі:
Дітокъ всіхъ—донька та синъ.....
Тільки нашъ староста злодій,
Щобъ не підвівъ підъ аршинъ?....
„Скаже:—такъ хоче громада!....
Згине на віки нашъ синъ....
Дежъ твоя, друже, порада?
Ти-бъ вборонивъ насъ одинъ!
„Охъ, ти не встанешъ, мій друже!
Сціпились руки байдуже,
Очі склепилиль твоі,—
Вікъ сиротіти сімъі
. . . .

XXV.

„Чі-жъ не благала я Матіръ Престольну,
Чи-жъ я ледача була?
Ніччю сама по икону чудовну
Я не злякалась—пішла;
„Вітеръ гуде, намітае замети,
А хочъ би місяць зза хмаръ!
Глянешъ на небо,—погані прекмети:
Рядъ домовинъ нібі й маръ.....

„Чі-жъ не впадала за нимъ, моімъ голубомъ,
Чі пожаліла чого?
Я і признатись ёму мала соромомъ,
Якъ я кохала ѐго!
„Зірки блиснуть і осяють цю темряву,
Та не осяють думѐкъ!
Зайчикъ генъ рушивъ по впалому дереву....
Стій, не біжи на шляшокъ!
„Ні! проминувъ, побігъ прічъ, хвала Богові.....
Въ північъ насунула мла:
Чую,--по цілому темному борові
Сила нечиста пішла:
„Вие, голосить, десь квилить.... не рушъ мене!
Зникни і щезни мерщій!
Я несу горенько-лихо натружене
Діві пречистій, святій.
„Коні иржуть, звірь реве по глушѐвинамъ,
Вслідъ мовъ погоня яка!
Гей не чіпайте! Бо дорого стоіть намъ
Наша копійка гірка!

. . . .

„Літо було вінъ проробить цілісеньке,
Зіму всю въ краі чужімъ;
Я-жъ сама дома всі ночі довгісенькі
Лину гадками за нимъ.

„Иде вінъ, мерзне, голодний, натружений;
Я, знай, сижу та пряду,
Наче той шляхъ ёго, довгий, зануженний—
Нитку безъ краю веду.
„Гра веретено, ізъ пучокъ спускаетця,
Ажъ на долівці скака....
Прокілъ мій десь по заметахъ путляетця;
А якъ дорога тяжка́—
„Й мажа зъ вагою,—жаліе худібоньки,—
Самъ себе въ візъ припряга....
Такъ-то, працюючи зъ ранку до ніченьки,
Ми і придбали шага!....
„Господи! Будь милосердимъ до бідного,
Зглянься на нашу сімъю!
Все, що зібрали ми срібного й мідного—
Все тобі, Боже, даю!“

XXIV.

„Вже я й облісокъ минаю;
Стежки въ заметахъ не знать—
Біло геть зъ краю до краю....
Ледве що стало світать.
Зірка блискуча, хороша
Впала зъ небесних верхівъ,—
Знати то воленька Божа,
Певно Господь ii змівъ....

Глянула я й заніміла,
Ажъ похололо чоло́:
Все пригадати хотіла,
Що мині въ думку зайшло,
Въ той часъ, якъ зірка зникала
Въ темряві страшній, сумній?....
Такъ, теперъ все пригадала:
Думала, соколе мій,
Що не застану й живого....
„Мати Ісуса Христа!
Чимъ прогнівила я Бога?
Крий мене, Діво свята!“
„Зновъ я побігла невтомно....
Сила то въ ёго яка!
Може икона чудовна
Зъ ліжка зведе мертвяка?
Охъ, аби ласка Господня,
Богъ не попустить сирітъ....
„Ось муръ і брама церковна!
Тінь моя ажъ до ворітъ
Вже досяга головою.
Впала на вколюшки я,
Зиркъ,—а въ горі наді мною
Хрестъ суто-злотий сія;
Зверху жъ на баньку хрестову
Сівъ лиховістнякъ той—крюкъ:

Въ грудіхъ такъ стислося знову,
Що не зняла я і рукъ!

XXVII.

„Довго мене забарили—
Саме того жъ таки дня
Черниці сестру хоронили.
Вутреню слухала я.

„Тихо чернички хожали,—
Чорний на всіхъ бувъ одíгъ,
Тільки небіжка лежала
Въ білімъ убранні, якъ снігъ.

„Спить молода, супокійна,
Знае, що буде въ раю....
Поцілувала і я, гріходійна,
Въ білу ручéньку твою!

„Пильно ій въ личко дивилась:—
Краща, молодча за всіхъ,
Ніби голубонька біла
Проміжъ голубокъ простúхъ.

„Чорне вкривало ажъ долі,
Чотки на пальцяхъ святі,
Вінчикъ кунштовний на чéлі,—
Тихі такъ янголи ті!

„Мóвъ-же святими вустами—
Богові слово за насъ,

Аби зъ дрібними дітками
Вікъ мій бездольний не згасъ!
„Се́стри, черниченьки сами
Не́сли на плечіхъ труну,
І зъ голосіннямъ-слёзами
Въ яму зпустили тісну.

XXVIII.

„Рушили зъ чиномъ пречистую Діву,
Стали черниці співати журливу,
Били чоломъ до землі.
„Скільки жъ то шани було ій повсюди,
Кидали працю занужені люде,
Всі провожали ii!
„Хворихъ до неі носили й незрячихъ....
Знаю, Царице! Ти слёзи болячі
Втерла кількомъ на очахъ....
„Намъ тільки ласки Ти дать не зволяла....
. . . .
„Господи! Кільки я дровъ нарубала,
Чи й довезу на санкахъ?...."

XXIX.

Скінчивши це звикле ій діло,
На санки зіклала дрова́,
За віжки взялась і хотіла
До дому вертатись вдова.

Та зновъ загадалась надъ лихомъ,
Сокиру невмисно взяла,
І слізьми ридаючи тихо,
Підъ сосну високу пішла.
Заледве ступае ногами,
Втомивъ іі плачъ той тяжкий:
Такъ лихо стихае часами
Въ страшний та німий супокій!
Підъ сосною стала чи й дише,—
Безъ думи́, безъ стогона й слёзъ.
У лісі мертвячая тиша,
Надъ вечіръ міцніша морозъ.

XXX.

Не буря надъ лісомъ шумуе,
Не зъ гіръ то клекоче вода,—
Морозъ-воевода пильнуе
І панства свої огляда.
Вбача, чи гараздъ хуртови́ни
У лісі стежки́ замели,
Чи долі нема де ялини,
Нема де безъ снігу земли?
Чи пишно всі сосни прибрались,
Яка на дубахъ тихъ краса?
Чи міцно у кригу скувались
Велики й маненькі плеса́?

Іде,—по деревахъ ступае,
Лусчить по замерзлій воді;
А сонце сліпуче ажъ грае
Вь кудлатій ёго бороді.
Усюди шляхи чарівному....
Отъ зблизився вінъ до вдови́
І вмить зупинивсь нерухомо
Надъ нею, поверхъ голови!
Освіши на сосну стрільчату,
Ціпочкомъ ставъ бить по вершку
І самъ-но до себе завзяту,
Завівъ якусь пісню хвастку:
„Приглянсь на мою, серце, вроду:—
„Який воевода—Морозъ!
„Такоі краси й сили зроду
„Вбачати тобї не прийшлось!
„Сніги, хуртови́ни й тумани—
„Морозові завжди слушні́,
„Піду на моря-окіани,—
„Палаці повстануть ясні.
„Замислю—і річку чи-ма́лу
„Сховаю я миттю підъ лёдъ,
„Містки побудую зъ кришталу,
„Якихъ не збудуе народъ.
„Де вільні, широкі, погожі
„Недавно ще води текли,—

„Тамъ ниньки уже перехожі
„І хури зъ вагою пішли.
„Люблю по глибокихъ могилахъ
„У па́морозь мертвихъ вбірать:
„Морозити кровъ кому въ жилахъ,
„Чи мозокъ у че́лі стиска́ть.
„На лихо, на страхъ лиходію,
„Якъ йіде вінъ верхи у нічъ,
„Таку лускотню заподію,
„Що радъ би вінъ зникнути прічъ!
„Баби, боячись вовкулаківъ,
„Тікають до-дому хутчішъ:
„Але-жъ тихъ пъяниць-гултіпа́ківъ
„Дурити іще веселішъ:
„Безъ крейди всю пику збілую,
„А нісъ запалає вогнемъ,
„І бороду такъ пришрубую
„До віжокъ — хочъ тни ти ножемъ!
„За всіхъ багатіший я въ світі,—
„Мого не злічити добра:
„У перли, срібло́, въ самоцвіти
„Сестра моє царство вбера.
„Ходи въ моє царство зі мною,—
„Ти будешъ царицею пакъ:
„Гараздъ попануемъ зімою,
„А літомъ спочинемо въ смакъ.

„Ходи, приголублю, пригрію,
„Палацъ тобі дамъ не одинъ!“
І ставъ ій махати на шию
Морозъ булавою зъ крижинъ.

XXXII.

„Чи тепло тобі, молодице?“
Зъ високоі сосни кричить.
—Эге-жъ! одрікае вдовиця;
Сама-жъ вся дубіе, тремтить.

Ще низче спустивсь морозе́нько,
Махнувъ булавою ще разъ,
Шепоче ласкаво, тихенько:
„Чи тепло пакъ?“—Тепло, гараздъ!

Гараздъ,—а сама все дубіе.
Торкнувсь морозе́нько блідий,
У видъ різкимъ духомъ ій віе,
Й голки гостро-жалі знай сіе,
На неі зъ срібла́-бороди.

І ось, край іі опинився:
„Чи тепло—промовивъ,—тобі?“
І Прокіломъ вмить ій зъявився,
Та й ставъ цілувати іі.

У шию, въ уста та у вічі
Іі чарівникъ цілувавъ,

І ій ті закохані річі,
Що милий про шлюбъ—шепотавъ.
Такъ стало ій радісно, мило,
Такъ солодко шепітъ налігъ,
Що й очі Одарка стулила
Й сокиру впустила до нігъ.

І лáгідний ýсміхъ німіе
Въ вдови на блідúхъ вустонькáхъ;
Мовъ борошномъ спушено віі,
А брови у срібнихъ скалкахъ.....

XXXIII.

Блискучимъ морозомъ окрита,
Стоіть вона, дубне на вікъ,
І снитця гаряче ій літо,—
Не звезене жито ще въ тікъ,
А зжате,—вільніше імъ стало!
Возили селяне снопи,
А Дарка картоплю копала,
Таки край тіеі-жъ тропи.
Робила й свекруха старенька
На дітокъ; а тутъ на мішкахъ
Сиділа Маруся гарненька
І моркву тримала въ рукахъ.

Візъ повний рипить, надъізжае,—
Буланко заржавъ до своіхъ,

І широко Прокілъ ступае
За возомъ снопівъ золотихъ.
—„Магай-бі! А дежъ мій Грицюня!"
Імъ батько сказавъ, ідучи.
„Въ горосі," озвалась бабуня.
—„Эй, Грицю!" гукнувъ вінъ мерщі
Й на небо зирнувъ: —„вже не рано!
Напитьця бъ, бо згага"... Встае
Ёго господиня кохана,
Зъ барилка води подае.
Тимъ часомъ і Грицъ обізвався:
Оплутаний чисто въючемъ,
Жвавенький хлопчина здавався
Котючимъ, зеленимъ кущемъ.
—„Біжить, лопотить мій стрибалко,
Горитъ підъ ногами трава!"
Грицько увесь чорний, якъ галка,
Білява лишень голова.
Опукою котить жвавенько,
На шиі горохъ хомутомъ....
Попоштувавъ бабу вінъ, неньку,
Сестру, —такъ і ниже вьюномъ!
Погладила мати хлопъятка
І батько за щоку вщипнувъ;
Тимъ часомъ не гаявсь буланко:
Вінъ шию тягнувъ, та тягнувъ,

Допався й, оскаливши зуби,
Смакує горохомъ, щипа,
І въ добрі, мнякесенькі губи
Грицюнине вухо хапа....

XXXIV.

Маруся до батька озвалась:
—„Візьми мене, тату! Тривай!“
Скакнула зъ мішківъ, тай упала;
Піднявъ іі батько:„Гай, гай!
„Не плачъ,—не скалічила спину!
Не треба плаксіёкъ мині:
Ти, жінко, такого хлопчину
Іще приведи на весні!
„Дивися.-жъ!“—Жона зчервоніла:
—„Та буде тобі й одного!“
(А вже щось підъ серцемъ носила.)
„Та ну-бо, Марусю, чого
Ти плачешъ? Утри свої слёзи,
Мерщій на ту ніжку ступи!“
І батько, підвівшись на возі,
Іі підсадивъ на снопи.

А Гриць наче тутъ уродився,
Схопився й собі за рубель;
І візъ, рипллчи, покотився,
Номежи рясниxъ конопель.

Знялася горобчиківъ сила,
Шугнула густымъ табункомъ....
І довго Одарка зорила,
Закрившись одъ сонця платкомъ,

Якъ зъ татомъ дітки́ наближались
До хати, де слався димокъ,
І ій зза снопівъ усміхались
Червоні обличчя діто́къ....

Отъ, пісня луна на роздолі!
Дзвінки́й голосокъ у співця....
Остатнії сдсліди болі
Позникли въ Одарки зъ лиця:
Душа полетіла боля́че
Туди, де той співъ голосний....
Немае надъ пісню ту краще,
Яку ми чуваемо въ сні!

Объ чімъ вона—Богъ іі знае,
І словъ ти іі не питай:
Але-жъ вона серце стишае,
На душу навіюс рай.

Въ тій пісні е пестощі й ласки,
Й кохання—безъ краю-кінця....
Застигла й не сходить въ Одарки
Щаслива ухмілка зъ лиця.

XXXV.

Якою-бъ ціною не сталось
Селянці моїй заніміть,—
Байдуже: вона усміхалась;
Нема-що за нею жаліть.
Ніде пакъ спокою такого
Любо́го не знайдемо ми,
Якъ въ лісі безмовімъ, облогімъ,
Підъ небомъ холоднимъ зіми.

Ніде такъ гараздъ на слободі
Не дихати хворимъ грудя́мъ...
І якъ-що намъ жити вже годі,
То краще спокоітись тамъ.

XXXVI.

Ні гуку! Душа замірае,
І горе і щастя стиха̀,
І чуешъ ти якъ огортае
Тебе ота тиша глуха.

Ні гуку! І бачишъ ти синій
Край неба, та сонце, та лісъ,
Въ сріблястий одягнутий иній,
Що пухомъ химерно обвисъ;

І тягне тебе якась сила
Въ таемну ёго глибочі́нь....

Ажъ ось угорі зашамтіло,—
То білка зъ сосновихъ вершинъ,

Скакнувши, шматъ снігу звалила—
Въ Одарки вінъ звисъ на спині;
Одарка-жъ стояла й дубіла
Въ якімсь зачарованімъ сні....

До альбому.

(О. П. К--чъ.)

Нехай згадаетця въ ціхъ думахъ
Здаве́нъ прихильний вамъ піітъ:
Багато сховано въ нихъ суму
І поривання давніхъ літъ!
Колись, байдужими перстами
Перекидаючи листки,
Ви спогадаете і са́ми
Свої колишнії гадки́,
Давно промучені хвилини
Рожевихъ о́бразівъ та мрій.....
Такъ часомъ пісні згукъ единий
Зривае спо́гадівъ въ насъ рій!

Мій рай.

Чого свої очі, чого свої милі,
Вмива́ешъ гіркими слізьми́?
Хіба жъ ти не знаешъ, що люде, якъ хвилі,
Байдужі, холодні, німі!

—

Кепкують надъ краемъ твоімъ сиротливимъ,
Ти кру́шисся серцемъ сама...
Хіба-жъ ти не знаешъ, що въ світі кривдивімъ
Ні ради, ні правди нема!

—

Якъ-що мене вірно, зозуле, кохаешъ,
То ти на людей не вважай:
Хіба-жъ ти не бачишъ, хіба-жъ ти не знаешъ,
Що ти мое щастя, мій рай!

Въ садку.

(О. П. Д—вій.)

Сядемъ тутъ, рибчино, підъ кущами—
Въ холодку такъ славно одпочити....
Подивись, якимъ шатромъ надъ нами
Явіръ цей роскинувъ свої віти;

—

Квітомъ геть укрита вся пахучимъ
Біля ёго вишенька біліе;
Листъ тремтить підъ промінемъ блискучимъ
І въ якійсь дрімоті наче мліе;

—

Проти насъ старезний міжъ дідами
Дубъ піднявъ гордяче свое чоло,
Мовъ отаманъ міжъ тими дубками,
Що ростуть і шепотять навколо.

—

А вгорі-жъ—нема блакіті міри,
Въ тій безодні потопае око....
Тихо скрізь, на серці більше віри,
І думки смілішъ летять високо!

На озері.

Якъ пишно тутъ! Покинувъ я весло,
Нехай пливе мій човенъ за водою....
Мовъ занялось вогняною стягою
На заході розтопленее скло.

—

А ні дихне.... генъ-генъ туманъ густий
Вже огортэ наміткою діброви;
Зъ чола твого мовъ хвилі ті шовкові
Розсипались підъ промінь золотий.

—

Не ворушись! Твій образъ у воді,
Мовъ намалёваний, хороший, якъ те небо,
Гойдаетця і знажуе до себе
У глибінь ту, въ безкраіни блідї....

—

О, дівчино! Кохаю і люблю!
Спинить себе не маю більше сили,—
Хочъ пригорни, хочъ у прозорі хвилі
Я кинусь самъ і лихо потоплю!

Виклик.

Нічъ яка, Господи, місячна, зо́ряна!
Ясно, хочъ голки збірай.
Вийди, коханая, працею зморена,
Хочъ на хвилиноньку въ гай!

—

Сядемо вкупі ми тутъ підъ калиною—
І надъ панами я панъ!
Глянь, моя рибонько,—срібною хвилею
Стелетця полемъ туманъ.

—

Гай, чарівни́й ніби, проміnемъ всипаний,
Чи загадався, чи спить;
Онъ, на стрункій та високій осичині
Листя пестливо тремтить.

—

Небо незміряне всипано зорями,—
Що то за Божа краса!
Перлами ясними онъ підъ тополями
Грае краплиста роса.

—

Ти не лякайся бо, що свої ніженьки
Вмочишъ въ холодну росу:
Я тебе, вірная, ажъ до хатиноньки
Самъ на рукахъ однесу.

—

Ти не лякайся, що змерзнешъ лебедонько:
Тепло,—ні вітру, ні хмаръ....
Я пригорну тебе до свого серденька,
А воно-жъ па́лке, якъ жаръ.

—

Ти не лякайся, аби тутъ підслухали
Тиху розмову твою:
Нічка поклала всіхъ, сономъ окутала,—
А ні шеле́сне въ гаю!

—

Сплять вороги твої, знужені працёю,—
Насъ не сполоха іхъ сміхъ....
Чи-жъ намъ, окраденимъ долею нашою,
Хвиля й кохання—за гріхъ?!

*
* *

Дивлюсь на тебе і минуле
Зновъ вирина зі дна нечуле
І будить въ хворімъ серці рій
Колишнівъ о́бразівъ та мрій:
Зъ тебе, красо, очей не зрушу....
У пустку темну, мою душу,
За кілька му́ченицівкихъ літъ
Прилинувъ зновъ вечірній світъ
Й осяявъ промінемъ руі́ну;
Давно пере́житу хвилину
Я въ хворихъ грудяхъ чую; зновъ
Вогнемъ зна́ємимъ грае кровъ,
Тріпоче маревомъ патхнення,
Вуста шепочуть мертве ймення,
Падія зноситця слаба,
На серці тихшае злоба́....
І зновъ жага на світі жити,
Чинить добро, людей любити
Й оддать душі надби́тий хистъ
Рідно́му краю на користь.....
. . . .

Такъ у тімъ попілі руіни
Таятця довго ще жарини,
І ждуть—лишъ вітру слушнимъ днемъ,
Аби спалахнути вогнемъ!

Не згадуй!

Не згадуй, мій друже, мій милий,
Не журь мого серця ти вкрай:
Давно занесли уже хвилі
У море безодньє нашъ рай:

—

Неможна, несила, коханий,
Минуле вернути назадъ—
Ми тільки здратуемо рани,
Що коженъ загоіти-бъ радъ.

—

Розстатись не зважимо духу,
А щастя зламали самі....
Не треба-жъ ні слова, ні руху—
Ми будьмо, якъ камінь, німі;

—

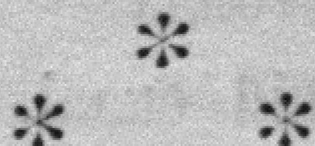
Бо й серце розбите, недуже,
Мовъ камінь у грудяхъ лежить...
Не згадуй-же, голубе-друже,
Того, що не може ожить!

* * *

Охъ і де ти, зіронько,
Та вечірняя?
Охъ і де ти, дівчино,
Моя вірная?
Чи кому зорять теперъ
Твоі оченьки,
У садочку пишному
Середъ ноченьки?
Чи кому всміхаютця
Твоі вустоньки,
Чи гаптуешъ край вікна
Білі хустоньки?
Памъятаешъ, серденько,
Було нищечки
Одчиняешъ двері ти
Мині въ сінечки,

А сама тремтишъ уся,
Якъ осиченька,
Тільки паше полумъя
Зъ твого личенька;
Зъ палу пригорнуся самъ
До коханоі,
Й занімію зъ любощі
Тіі пъяноі....
Затаівши духъ було
Тільки слухали,—
Якъ то наші се́рденька
Въ міру стукали;
Якъ лічили ми той часъ
Цілуваннями,
Розмовляли па́лкими
Притисканнями!
А другого дня було
Въ гурті стрінемось,
То і словомъ ласковимъ
Не обмінемось,—
Мовъ чужі ми зъ малечку,
А ні га́доньки....
Тільки въ очіхъ за́йметця
Часомъ пра́вдонька.
Ізпідъ вій зирну́ть вони
Мині ла́гідно—

І на серці ревному
Стане радісно:
Усміхнуся въ вусъ собі—
Зрозумілися....
Охъ, коли-бъ ті ніченьки
Та барилися!

Де мині подітись зъ лютою нудьгою,
Чимъ мині розбити мою тугу-муку?
Охъ, давно я знявъ би вже на себе руку,
Та жаль груди давить, серце, за тобою:
Що на тебе гляну, вірная дружино,
Мовъ зъ хреста ти знята, біла, наче глина,
Хилишся одъ вітру, руки мовчки ломишъ
І якъ перли слёзи безъ ридання ронишъ....
Охъ, печуть ті слёзи полумъямъ неситимъ
Мое хворе серце на́-двое розбите:
Що одна, бездольна, ледве душу втри́ма,
А друга, байду́жа—все передъ очима!

Тамара.

(Зъ Лермонтова.)

Въ глибокімъ міжгіры Дарьяла,
Де риітця Терекъ у млі,
Старезная башта стояла
Й чорніла на чорній скалі.
    Въ тій башті високій, негожій
    Цариця Тамара жила,
    Хороша, мовъ янголъ той Божий,
    Мовъ демонъ—лукава та зла.
І тамъ, що темрявоі ночі,
Блищавъ було промінь ясний,
Мигтівъ подорожнёму въ очі
І вабивъ на спокій нічний.
    Звідтіль чувся голосъ Тамари:
    Вінъ ввесь бувъ—і хіть, і жага,
    Въ ёму були демонські чари
    І влади царськоі вага.
На голосъ незримоі кралі
Хапався купець і воякъ;
Його зустрічали ще здалі
Й вели до красуні въ *коникъ*.

На пишному ложі, убрана
У перли, въ парчу чарівні,
Чекала вона того пана:
Въ двохъ кубкахъ шуміло вино;
Сплітались руки гарячі,
До вустъ прилипали вуста,
І гуки зала́сні, кипьячі
Лунали всю нічъ не-зпроста́!
Немовъ у порожній тій башті
Сто хлопцівъ палкихъ і дівчатъ
Зійшлись на гулянці, та жарті,
Чи то на весіллі княжатъ.
Але, скоро ранкове сяння
Красило шпилі синіхъ гіръ,
Зненацька стихало гуляння,
Німіла і башта, і двіръ.
Гурчавъ тільки Терекъ зъ провала
І гомін омъ тишу будивъ;
За хвилею хвиля вганяла,
Ажъ піна летіла зъ верхівъ.
Зъ плачемъ заніміле тіло
Ті хвилі несли въ чужий край....
Тоді щось въ вікні миготіло,
І линуло звідтіль—„прощай!“
Таке-жъ було любе прощання,
Такъ солодко голосъ лунавъ,—

Немовъ на роскішне кохання,
На пестощі й втіхи вітавъ.

Янголъ.

(Зъ Лермонтова).

По небу о півночі янголъ летівъ
І пісню вінъ тихую вівъ,
І місяць, і зорі, і хмаръ цілий рій
Вважали тій пісні святій.
Співавъ вінъ про щастя безгрішнихъ братівъ
Підъ вітами райськіхъ садківъ,
Про Бога величність співавъ, і хвала
Його щиросерда була.
Дитячую душу въ обіймахъ вінъ нісъ
На землю для горя та слізъ;
І гласъ його пісні въ души молодій
Лишився безъ слівъ, а живий.
І довго на світі нудилась вона,
Жаданнямъ якимсь чарівна,
І звуківъ небеснихъ змінить не могли
Ій пісні нудливі земли!

* * *

(Зъ Лермонтова).

Ой, вихожу самъ я на дорогу,
Шляхъ кремінний срібломъ криє мла,
Змовкла нічъ, вважа пустеля Богу
І зоря зъ зорею розмовля.
Въ небесахъ велебність і пишно́та,
Спить земля въ блакітнімъ тумані́,
Та чого-жъ въ душі тяжка трудно́та,—
Чи я жду, чи жаль кого мині?
Гей, не жду я одъ життя нічо́го
Й за минулимъ серце не болить;
Я жадавъ би сону дорогого,
Щобъ на волі відъ думо́къ спочить....
Та не сномъ холодноі могили
Віковічнье хтівъ би спати я,—
Щобъ въ грудяхъ бриніли завжди сили,
Щобъ по вікъ въ нихъ тліла жизнь моя;
Щобъ і день, і нічъ всю милий голосъ
Про кохання мині пісню вівъ
І щобъ дубъ, схиливши пишне чоло,
Надо мною листомъ шепотівъ!

*
* *

(Зъ Лермонтова.)

І нудно, і сумно, й нема де поради шукать,
Якъ смуткомъ душа оповита!
Бажання? Який зискъ даремне і вічне бажать?
А літа минають, найкращії лі́та!
Кохать? Але на-що?—На часъ далебі, що шкода́,—
Довіку-жъ—не сила кохати....
Въ минуле заглянешъ—поро́жнява тільки бліда́:
І радощі, й муки—все марне до цяти.
Що за́палъ? Чи рано, чи пізно залляся солодке мине́,
Бо розумъ промовить „не варта!“
Й життя, якъ навколо хто окомъ холоднимъ зирне́,—
Дурна та нікчемна ще жарта!

*
* *

(Зъ Лермонтова.)

Темна нічъ вершини
Сномъ оповила́,
По німій долині
Лягла моремъ мла.

Не курить по шляху,
Не тремтять листи....
Почекай-но трохи—
Одітхнешъ і ти!

Парусъ.

(Зъ Лермонтова.)

Біліє парусъ въ самотині
На морі, въ сизімъ тумані:
Чого шукае вінъ въ чужині,
Що кида въ рідній стороні?

Бурхоче вітеръ, хвиля грае
І щогла хилитця гнучка....
А вінъ пакъ щастя не шукае,
І не відъ щастя утіка!

Підъ нимъ блакіть яснішъ одъ неба,
Надъ нимъ гра промінь золотий;
Ёму-жъ, сваволѣцю, бурі треба,—
Буцімъ у буряхъ е спокій!

Бескетъ.

(Зъ Лермонтова.)

Ночувала хмарка златоткана
У бескета-велетня на лоні.
Въ ранці зновъ у путь майнула зрана,
Граючись въ блакітній оболоні;
Такъ лишився-жъ вохкий слідъ въ морщині
У бескета-діда; сиротливо
Вінъ стоіть, замислився журливо
Й нишкомъ плаче у степу до-нині...

Жидівський співъ.

(Зъ Лермонтова.)

Душа болить. Кобзарю! гей хутчій!
Ось кобза голосная!
По струнахъ вдарь, розважъ ти смутокъ мій,
Збуди пісні відъ рая!
І якъ надії ще тріпочутця зъ залізъ—
Вони у грудяхъ зворухнутця,
І якъ-ще е хочъ крапля мерзлихъ слізъ—
Вони розтоплютця й польютця.

Твій співъ сумний. Нехай! Якъ мій вінець
Мині тяжкі весільні згуки:
Я слізъ прошу, кобзарю, бо въ кінець
Розірвуть груди мині муки.
Ізъ малку муками душа отруіна́,
Нудилась мовчки одъ покути;
Прийшла черга—і ось, повнісенька вона,
Якъ кухоль, смертноі отрути!

* * *

(Зъ Лермонтова.)

Чи памъятаешъ, якъ зъ тобою
Прощались пізнёю добою?
Зъ гармати гукъ простугонівъ;
Ёму ми, зрушені, вчува́ли....
Тоді проміння вже згасали,
Туманъ на морі сутенівъ;
Той гукъ зъ натугою розлігся
І десь въ безодні зупинився.

—

Скінчивши працю що-днёву́,
Край моря часто я блукаю,
Тебе въ гадка́хъ своіхъ зову,
Вечірнімъ пе́стрілам вчуваю;

Якъ іхъ гукання по черзі
Глушатця хвилями сідими,—
Я сле́зы ллю въ німій нудьзі
Й умерти я бажаю зъ ними!

Родовище.

(Зъ Лермонтова.)

Люблю я рідний край коханнямъ незвичайнимъ,
Ёго не здужае зламати й розумъ мій.
Ні слава, надбана крівавимъ рабуваннямъ,
Ні самовіри гордий супокій,
Ні давнёї доби пере́кази святіі—
Въ мене́ не зворухнуть одрадісноі мріі.
Про те люблю—і самъ не знаю, чомъ—
Ёго степівъ хвилястихъ коливання,
Ёго лісівъ темрявихъ шепотання,
І моремъ геть розливи рікъ кругомъ;
Люблю въ повозці я летіти міжъ узбо́чинъ,
Очима втомними пронизувати млу,
І радісно стрічать, гадаючи про спо́чинъ,
Тремтячі вогники по сумному селу.
Люблю я на стерні одъ диму сизі хвилі,
Въ широкому степу ночівлю чумака,

І середъ жовтихъ нивъ часами на могилі
Білесенький гаёкъ зъ березняка.
І невідому всімъ я въ серці чую втіху,—
Якъ по токахъ селянськіхъ завізнó;
Якъ очеретяну на хаті бачу стріху,
Чи помережане й малёване вікно;
Або смеркомъ погожимъ въ які свята,
Я бъ цілу нічъ дивився за любки,
Якъ пóплавомъ танокъ ведуть дівчата,
Якъ гопака сажають парубки!

Сусіда.

(Зъ Лермонтова.)

Хто-бъ ти не бувъ, сусідо мій сумний,
Люблю тебе, якъ друга літъ коханихъ—
Тебе, товáришу нежданий по кайданахъ!
Хочъ долі жартъ лукавий, навісний
Мене на віки розъеднавъ зъ тобою—
Теперъ муróмъ, а пóтімъ таіною.

—

Коли бува вечірееі доби
Крізь грати ці, немовъ-би на прощання,

Вміраючи, несе мині вітання,
Світъ сояшний рожевистий, слабий,
І вартовий, обпершись на рушницю,
Дріма, гадаючи про давнюю билицю: —

—

Тоді, чоло схиливши ікъ стіні,
Я слухаю — і въ тиші мовчазливій
Лунають ясно твої співи:
Объ чімъ вони — не знаю, а сумні,
Повнісінькі нудьги й тяжкого лиха,
Якъ слёзи льютця, льютця, зтиха.

—

І молодéщівъ образъ дорогий
Мині зрина, якъ чарівная мрія,
Скрыляетця закохана надія,
І вибуха зновъ полумъя жаги́,
Та кровъ кипить, — а ізъ очей чергою,
Якъ óдгуки, слёза лье за слёзою!

Демонъ.

Поэма Лермонтова.

(*Посвящаю перекладъ Ю. Ю. Цвітковському.*)

ЧАСТИНА ПЕРВА.

1.

Похмурий духъ, вигна́нець зъ рая,
Летівъ надъ грішнимъ миромъ цимъ
І спо́минокъ найкращихъ зграя
Неслася роемъ передъ нимъ,—
Про дні, коли въ ясній оселі
Вінъ сявъ, чистий херувимъ;
Коли по синій неба стелі
Комета бігла передъ нимъ
І помінятись зъ нимъ любила
Усміхомъ щиримъ, привітнимъ;
Коли въ жадобі, що палила
Ёго до знання, вінъ зоривъ,
Крізь тумани довічніхъ днівъ

На Божіі пишно́ти—чари,
Й зірокъ розкидані отари
Въ безоднімъ про́сторі слідивъ;
Коли вінъ віривъ і любивъ,
Первакъ щасливіший зъ творіння,
Не знавъ злоби́, а ні зневірря,—
І не страха́въ коли ёго
Віківъ рядъ довгий.... і багато,
Багато де-чого... й всёго
Не мавъ вінъ сили пригадати.

2.

Въ безодній пустці вінъ блукавъ
Давно безъ при́тулка й спочина;
Слідкомъ за вікомъ вікъ минавъ,
Якъ за хвилиною хвилина
Въ черзі однаковихъ все днівъ.
Вінъ людомъ кволимъ володівъ
І сіявъ зло безъ смакування;
Ніде спокусові свому
Не зустрічавъ ще вінъ змагання—
І зло докучило ёму.

3.

І надъ верхівьями Кавказу
Вигнанець райський пролітавъ.

Підъ нимъ, немовъ кришталь зъ алмазу,
Казбекъ, снігами вкритий, сявъ;
А тамъ десь глибоко чорніла
Крива розщілина, страшна́;
По ій гадюкою мигтіла
Дарьяла хвиля навісна,
Та Терекъ плигавъ, якъ левиця
Запіняна, і піна та
Летіла клоччами зъ хребта,
А вінъ ревівъ. І звірь, і птиця,
Що гра въ блакітній глибині,
Ревінню хвиль ёго вважали,
А золоті хмарки́ ясні
Зъ полудне́вої сторони
Ёго на північъ проважали.
І скелі скупчені, смутні,
Надъ нимъ схилялись головами,
Немовъ въ таємничому сні,
Та хвилі стерегли. Рядами
По скеляхъ замчища зъ шпилями
Дивились грізно въ тумані́ —
Вартові ве́летні страшні
Кавказу вільному до брами!
І дико, й пишно геть на-вкругъ
Миръ красувавъ.... Такъ гордий духъ
Окинувъ все зневажнимъ окомъ

Творіння Боже, кільки змігъ. —
І на чолі его високімъ
Ні який одслідъ не полігъ!

4.

І розляглися передъ нимъ
Краси инакшоі картини.
Роскішнимъ килимомъ ряснимъ
Пишали Грузіі долини.
Щасливий краю чарівний!
Кругомъ шпилястіі руіни;
Струмочківъ плескітъ голосний
По колёристій, дрібній рині;
Кущі рожеві запашні,
Де соловейки зъ вітъ темрявыхъ
До своіхъ милихъ, тихихъ, млявихъ
Щебечуть радісні пісні;
Чинаръ розложистий бікъ гаю,
Плющеві кетяги зъ гілокъ,
Підъ нимъ погожий холодокъ,
Проваля гіръ безъ дна, безъ краю,
Куди въ пекучий, ясний день
Тіка й ховаетця олень....
Тепло і світъ, листівъ шептання,
Веселий гомінъ скрізь і рухъ;
Въ часи південнаго дихання

Квітокъ, рослинъ чудо́вий духъ;
Роскішно-мляві, теплі ночі,
Убраті перлами роси,
І зорі ясні, мовъ ті очі,
Мовъ поглядъ дівчини-краси;
Але пишно́ти тіі милі,
Крімъ завидющоі злоби,
Въ порожнімъ серці не збудили
Ні згадокъ давніхъ, ні журьби,
Ні думки новоі, ні сили,—
І що одлучний оглядавъ,
Все зневажавъ, всимъ гидувавъ!

5.

Господу пишну, двіръ широкий
Старий Гудалъ побудувавъ;
Багато слізъ вінъ коштувавъ
Рабамъ за довгі, тя́жкі роки.
Тамъ на сусідніхъ злогахъ гіръ,
Якъ сонце вигляне що-ранку,
Лежить величня тінь одъ замку;
По скелі-жъ, де стоіть той двіръ,
Одъ башти внизъ ажъ до долини
Рябіють сходи і що-днини
По нихъ, закутавши въ чадрі
Свою дівочу пишну вроду,

Дочка Тамара по горі
Ажъ до Арагви йде по воду.

6.

Понурий замокъ той дививсь
Зъ шпиля все мовчки на долини....
Сёгодні-жъ бенькетъ тамъ якийсь—
Бриньчать цимбали, ллютця вини:
Въ Тамари сватання; Гудалъ
Ввесь рідъ на свято поскликавъ.
На дасі, вкритімъ килимáми,
Сидить Тамара молода,
Немовъ та квітка міжъ квітками;
Кругомъ дівчата, співи, сміхъ....
І часъ спливае міжъ утіхъ.
За ясно-сизими горами
Кружало соняшне сіда;
Підъ голосъ пісні й плескітъ мірний
Бере Тамара бубонъ срібний—
Въ танéць іде, і ось вона,
Схопивши білою рукою,
Ёго кружля надъ головою,—
Якъ серна легка та ставнá;
То полинé немовъ та птиця,
То знову зупинитця мерщій,
І вохка світитця зірниця

Зпідъ завидющихъ, довгихъ вій;
То вигнетця, мовъ тая лізка,
Бровою чорною моргне,
То наче човникъ посковзне
По килимку чудова ніжка,
І усміхаетця вона,
Мовъ та дитинонька ясна́!
Та й промінь місяшний, якъ грае
У хвилі срібний въ часъ нічний,—
Наврядъ той у̓сміхъ нагадае,
Якъ молодо́щі чарівний!

7.

Клянусь я сяйвомъ тихъ мирівъ,
Промінньемъ сходу і заходу—
А ні единий ізъ царівъ
Такихъ очей та чорнихъ брівъ
Не цілувавъ ніколи зроду;
Въ гаремі пишному *фонтанъ*—
Ні разу, душною добою,
Перлисто-срібною росою
Ще на такий не падавъ станъ.
Земна рука ще жодна й досі,
Блукаючи въ отій роскє́ші,
Кругомъ хорошого чола,
Коси такоі не плела.

Звідколи світъ позбувся раю,
Клянусь,—у полуднёвімъ краю
Краса така ще не цвіла.

8.

Въ останній разъ вона гуляла....
А завтра, завтра що-то ждало,
Дочку единую Гудала,
Роскішну квітку пишнихъ лізъ?
Гірка рабині тіі доля—
Далекий край, тяжка неволя,
Чужа сімъя, і море слізъ.
І часто думи, наче хмари,
Міняли личенько Тамари;
Але-жъ у неі кожний рухъ
Такимъ бувъ простимъ, любимъ, милимъ,
Такимъ живимъ та виразливимъ,
Що хай би самъ одлучний духъ,
Літаючи въ світахъ безкрайніхъ,
Тоді на неі позирнувъ—
Вінъ спогадавъ би братій давніхъ
І одвернувся-бъ, і зітхнувъ....

9.

І демонъ глянувъ.... на хвилину
Якусь трівогу й дивну зміну
Въ собі одразу вінъ спочувъ:

Єго души німу пустиню
Згукъ благодійний зворухнувъ.
І зрузумівъ вінъ знову святиню
Краси, кохання і добра,
Та довго тішивсь, позиравъ
На зачаровану картину.
Ізъ серця ринувъ цілий рій
Колишніхъ радощівъ і мрій,
Немовъ за зорями ті зорі
Вони минали у просто́рі.
І демонъ зъ місця не руша:
Якась-то сила прикувала,
Нова журьба опанувала,
І одволожена душа
Рідне́ю мовою озвалась!
Чи то бувъ знакъ тільки одинъ
Опоновлення і покути?
На серці—вінъ не чувъ отрути....
Забути впливъ оцихъ хвилинъ—
Не давъ Богъ сили позабути,
Та забуття й не взявъ би вінъ!

. . . .

10.

Втомивши жвавого коня,
Юнакъ хапаєтця за дня

Прибуть на шлюбъ до молодоі;
Уже щасли́во вінъ поспівъ
До ярихъ, пишнихъ берегівъ
Арагви, річеньки ясно́і.
За нимъ плуганивсь і рябівъ
Шляхомъ верблюдівъ рядъ чи-ма́лий;
Вони підъ тяжою дарівъ
Ногами ледве вже ступали;
Дзвінки брязчать іхъ де-не-де....
І самъ вінъ, дідичъ Сінодала,
Багатий поіздъ свій веде.
До огрядного ёго стану
Улипъ цвяхований ремінь;
Оправа шаблі і кинджалу
Горить відъ сояшнихъ промінь;
Рушниця висить за спиною,
Срібло́мъ цяцькована вона;
І вітеръ граетця порою
Велётомъ довгимъ, чи полою
Ёго нового жупана́,
Що весь блищить у ɡалёна́хъ;
Сідло гаптоване зъ габою,
Вуздечка въ китицахъ, а кінь
Підъ нимъ запінивсь до колінъ
Ажъ сяе мастю золотою;
Зігнувши шию огрядну,

Синъ вільний, жвавий Карабаху
Хропе і коситця одъ страху
На білу хвилю навісну́.
А попередъ ще круча мріе....
Трудна дорога надійшла:
Праворучъ річка скаженіе,
Ліворучъ—прикрая скала́;
Проміння гаснуть, вечеріе,
Послався долиною туманъ....
Надбавивъ хо́ди караванъ

11.

Ажъ ось на самімъ роздорожжі
Мала каплиця; зъ давніхъ літъ
Якийсь то князь у ій лежить,
Теперъ святий угодникъ Божий,
Убитий местникомъ лихимъ.
Такъ зъ того часу шляхомъ тимъ,
Куди-бъ дорожній не спішився,—
До воргівъ, чи до гостей,—
А до угодника костей
Въ каплиці завжди вінъ молився,
І та молитва зборонила
Одъ бузувірського кинджала.
Але зневаживъ молодий
Своіхъ батьківъ звиче́й святий:

Его зрадливою жагою
Лукавий демонъ спокушавъ:
Вінъ въ гадкахъ темною добою
Вуста коханки цілувавъ....
Ажъ ось щось спереду замріло:
Одно майнуло зза гори,
І друге, далі разомъ три....
Хтось стреливъ.... куля просвистіла,
Підвівся князь на стременахъ,
Коня ударивъ острогами,
Насунувъ шапку, і, якъ птахъ,
Впередъ полинувъ міжъ рядами;
Ні пари зъ вустъ... а це зновъ—бахъ!
Розлігся стогінъ по долині
І крикъ, мовъ буря загула....
Не довго-жъ січа тая йшла—
У ро́стичъ кинулись грузини.

12.

Все змовкло. Збившися гуртомъ,
Верблюди зъ жахомъ позирали
На мертвихъ вершниківъ кругомъ;
Часами іхъ дзвінки брязчали.
Розбито пишний караванъ,
І по-надъ трупомъ християнъ
Креслить у млі вже воронъ пильний..

Не жде іхъ за́тишокъ могильний
Підъ плитами въ манастирі,
Де сплять батьки і матері;
До нихъ не зайдуть вже часами
Жінки і сестри здалеки,
Окриті довгими чадрами,
Розважить тугу надъ братами,
Зкропить слёзою іхъ гробки.
За те прихильними руками
На місці, де вітала смерть,
Поставитця на спомипъ хрестъ;
Ёго зелений плющъ весною
Своею сіткою рясною,
Не мовъ дружина, обвике́;
Й підъ холодокъ святий, погожий
Не разъ підбитий перехожий
Ізъ шляху зверне й одітхне.

13

Летить румакъ прудчій одъ птиці,
Хропе і рине, мовъ до січі:
То лётъ свій зразу затрима
І, насторожуючи вуха,
Широко ніздрі роздима;
То зразу вдарить, мовъ зъ обуха,
У землю кутимъ копитомъ,

Й мотнувши гривою густою,
Немовъ скажений, вінъ стрілою
Полине те́мрявимъ шляхомъ.
Якийсь то лицарь занімілий
Припавъ до гриви на коні,
Нога задубла въ стремені́,
Рука повиснула зъ несили,
І не керує румакомъ;
А на ёму і зверхъ попруги
Зъ крові широкі мріють смуги,—
Вона застигла карюкомъ.
Кінь зъ січі пана, наче буря,
Понісъ на вірному плечі;
Але-жъ влучка, ворожа куля,
Ёго догнала і въ ночі!

14.

Въ сімъї Гудала лементъ зъ туги;
Зібравсь на дворищі ввесь рідъ:
Чий кінь прибігъ і одъ натуги
Звалився трупомъ край воритъ?
І хто цей лицарь мовчазливий?
На ёго хмурому чолі
Сліди завзяття ще були;
Рука схолонула на гриві
Въ скаженімъ стисі хвилёвімъ;

Одежа й зброя вся въ крові...
Не довго, крале, зза узгірря
Твій поглядъ сокола чекавъ:
Вінъ слово давъ, і не зламавъ—
Прибувъ до тебе на весілля...
Але й до су́денного дня
Не сяде більше на коня!

15.

Якъ Божій грімъ упала кара
На нежурливу ту сімъю!
Зъ плачемъ бездольная Тамара
На пе́стіль кинулась свою;
Слёза збігае за слёзою;
Рве груди стогінъ нестрімний...
Ажъ ось вечірнёю добою
Учувсь ій голосъ чарівний:
„Не плачъ, дитино моя, ревно!
Твоя слёза теперъ даремно
На трупъ росою упаде—
Вона німого не зведе,
А тільки зтемнить ясні очі,
Та побіли́ть щічки́ дівочі!
А вінъ въ далекому краю
І не почуе, і не зважить
Твоеі туги та жалю́;

Теперъ ёго пестуе й манить
Світъ инчий въ Божому раю;
Вінъ чуе співи янголині....
І що ёму въ тій стороні
Ридання й стогони дівчини,
Й мізерні марева земні?
Та доля мрущого творіння,
Повірь, мій світе пресвятий,
Не варта й хвилоньки боління
Такого янгола, якъ ти!“

„Въ піднебеснімъ окияні,
Безъ стерна й вітрилъ рясних,
Тихо плавають въ тумані
Кола світищъ огряднихъ;

—

„По просторахъ неозорихъ
Пробігаютъ безъ сліда
Хмарокъ бистрихъ та прозорихъ
Баранчастії стада:

—

„Часъ зустрічі, часъ розлуки—
Імъ ні втіха, ні печаль;
Імъ нема въ прийдешнімъ муки,
Імъ минулого не жаль.

—

„Підъ добу нещастя злого
Ти собі іхъ спомъяни;
Будь нечула до земного
І байдужа, якъ вони.“

—

„Якъ тільки нічъ заслону темну
Понадъ Кавказомъ розвине́,
І миръ у хвилоньку таемну,
Мовъ зачарований, засне;
Якъ тільки вітеръ надъ скалою
Загра зъ пожовклою травою,
І звідтіль пташечка пурхне,
Защебетавши щось смутне́;
Коли въ нічня́ний холодочокъ
Підъ виноградомъ у кущі,
Росу погожую пъючи,
Розкрие квітка свій віночокъ;
Якъ тільки місяць у ночі
Загра проміннямъ із-за хмари
Й осяе znишка твоі чари—
Я прилечу і до зорі
У тебе буду гостювати
Й на вії чорнії твоі
Сни злотосяйні навівати.“

16.

Слова замовкли і луна
Ще десь озвалась середъ сна.
Тамара скочила въ нестямі,
Навколо дико погляда,
Сама вся труситця, бліда....
Якась-то мука підъ грудями
Незрозуміла налягла:
Ні до утіхи, ні до втрати —
Іі шкода́ було рівняти!
Вся кровъ вогнемъ іі взяла;
Душа ламаючи кайда́ни,
Кудись лину́ла, де въ тумані,
Іще бринівъ чудовий гласъ.
Уже передъ світомъ ій очі
Жаданний сонъ якось стуливъ;
Але-жъ вінъ ій гадки́ збури́въ
Химернимъ маревомъ пророчимъ:
Хтось мовчки, зъ млою на чолі,
Блистючий дивною красою,
Схиливсь надъ нею головою;
І окомъ смутнимъ на іі
Зъ такимъ коханнямъ вінъ дивився,
Немовъ за нею зажурився.
То бувъ не янголъ раєвий,

Ії зборонникъ пресвятий:
Вінець зъ проміння дорогого
Не покрашавъ ёго чола;
То бувъ не зъ пекла ворогъ Бога,
Сіва́чъ ненатлости та зла,—
О, ні! вінъ бувъ сумирний, гожий,
До вечора ясно́го схожий:
Ні день, ні нічъ, ні світъ, ні мла!

Частина друга.

1.

„Охъ, тату! батеньку рідний!
Не журь дочки! Лиши погрози!
Я плачу, бачишъ оці слёзи?—
Не перші, голубе, вони!
Не буду я вже нічіею,—
Скажи усімъ ти женихамъ:
Мій сокілъ любий підъ землею—
Другому серця не віддамъ!
Відколи трупъ его крівавий
Сховали въ ске́лищі німімъ,
Мене трівожить духъ лукавий
Якимсь-то маревомъ знаднимъ;

Тяжкі, важенні мині ночі:
Заледве я заплющу очі,
Якъ снівъ смутливихъ цілий рій
Збуряе духъ безсилий мій.
У-день себе не спочуваю:
Слова шепочуть-но вуста,
А думка геть собі віта—
Нема ні спіну ій, ні краю.
Моя вся кровъ вогнемъ кипить,
Я сохну, въяну, якъ билина,—
Моя душа стражда, болить....
Чи я-жъ у батька не дитина?
Ой, зглянсь, лебедику! Оддай
До монастирю пресвятого:
Тамъ Матіръ Господа нехай
Мене боронить одъ лихого;
Тамъ ій въ незваженімъ жалю
Нудьгу слёзами переллю!
Для мене світъ краси не мае....
Той хай підъ захисткомъ хреста
Мене живою поховае
Зарання келія свята!“

2.

І въ монастирь поміжи гори
Тамару кревні одвезли,

І волосінні чорні вбори
Дівочі перса облягли.
Але й чернеча волосіння,
Якъ передъ тимъ парча і шовкъ,
Не надавали ій спасіння
Одъ зачарованихъ гадокъ.
Бувало въ службі пишній саме,—
Вівтарь пала за сяйвомъ свічъ;
Але й міжъ Божими піснями
Ій чулась все знаёма річъ.
Або вгорі, въ церковній бані,
Де мо́рокъ хмарою густівъ,
Знаёмий образъ ій въ тумані
Якимсь-то маревомъ мигтівъ;
А чи міжъ хвилями кадила
Кохана постать ій світила,
Мовъ зірка, проміне́мъ блідимъ
Й манила геть ... але куди?

3.

У холодку межи скалами
Той монастирь хова́всь святий;
Чинаръ розложистий, густий,
Стрункі тополі геть рядами
Ёго укрили, й міжъ листівъ,

Якъ сонце зайде за горою,
Зъ вікна черниці молодоі
Лампади промінь миготівъ.
А далі геть росли густі
Дерева пишні мигдалёві,
І проміжъ нихъ, немовъ вартóві,
Біліли въ зáтінкахъ хрести.
Тамъ любо пташки щебетали;
А по камінчикахъ дзюрчали
Струмочки бистрі, голосні,
І за навислою скалою
Зливались вкупі, та стягою
Межи квітокъ у гущині
Леліли въ сизій долині.

4.

На північъ видко було гори.
Вони, коли погаснуть зорі
Й блискуче сонечко зійдé,
Коли глибоко десь въ долині
Димокъ синенький въ гору йде,
А дзвінъ і стогне, і гуде,
До церкви будячи грузинівъ;
Коли верменка огряднá,
Въ часъ пишний ранку, після сна,
По воду внизъ зъ скали крутоі

Схожа зъ глекомъ надъ головою:—
Тоді верхівъя сніжані,
Немовъ ті хмароньки, ясною
Вишнево-синёю стягою
Въ прозорій слались глибині;
А коли́ проміні румъяні
У-вечіръ гасли,—всі вони
Були въ рожевій пелені.
Одинъ Казбекъ въ шлыку срібря́нимъ,
Кавказа гордий, дужий царь,
Стоявъ сумни́й, повище хмаръ!

5.

Такъ серце-жъ бідноі Тамари
Нечисті думи, наче хмари
Оповили, і не віта
Ёго вже радість пресвята!
Ій Божий світъ окривсь тінню—
Ніщо очей не проясня,
Бездольній все несе боління—
І ночі темрява й світъ дня.
Бувало тільки за горами
Вечірня зіронька зійде́,
Передъ святими образами
Вона въ нестя́мі припаде
Та плаче, плаче.... і ридання

За муръ святий несе луна,
Та нічняне́, сумне мовчання
Далеко збуджуе відъ сна:
І подорожний за горами
Зъ страхо́мъ вчува ёго часами,
І дума: „певно гемонъ злий,
Въ горахъ прикований, конае!“
Та, прислухаючись, мерщій
Коня геть далі поганяе....

6.

Нудьгою змучена, смутна́,
Тамара часто край вікна
Зважае думоньки дівочі....
У далиню́ затопить очі
І цілий день сумуе, жде....
Ій хтось шепоче: „вінъ прийде́!“
Недарма-жъ сни іі пестили,
Недарма-жъ той зъявлявся ій,
Въ чиіхъ очахъ бувъ смутокъ милий,
Въ чиіхъ річахъ бувъ неспокій.
Одно ій випало — нудитись,
Сама не відае чому?
Захоче Богу помолитись,
А серце молитця ёму;
Або, знеможена нудьгою,
На ложе схилитця спочить,—

Вогнемъ ій пóдушка горить,
І давить страхъ якийсь вагою;
Вона зриваєтця, тремтить,
Палають перса, а ні тхнути,
Ляга на очі мла густа—
І блудять руки пригорнути,
І поцілунку ждуть вуста.....

. . . .

7.

Нічноі мли покровъ суцільний
Вже гори въ Грузіі сповивъ;
До звички милоі прихильний
Підъ келью демонъ прилетівъ.
І довго, довго вінъ не смівъ
Святого зáхистку чіпати;
Була хвилина, вінъ хотівъ
Одъ себе думку злу прогнати.
Якъ хмара чорний та сумний,
Блукає вінъ коло стіни
І за нечутними ступнями
Йде шепітъ тихий міжъ листками.
А далі глянувъ на вікно,
Крізь скло лампада любо сяє:
Не спить кохана, і давно
Якогось милого чекає.

Отъ стихло все.... а це здалі́
Чудово гусли загули,
І пісня тихо почалася;
Вона смутною оддалася,
І звуки хвилями лились—
Немовъ зъ сумни́хъ очей чергою
Слёза спадае за слёзою;
І разомъ співи ті були
Такі ласкаві й чарівнії,
Немовъ-би янголи святії
Ту пісню склали для землі;
Здавалось самъ ясний, крилатий
Зъ святого неба прилетівъ
Старого друга привітати,
І про діла забутихъ днівъ
Почавъ, сумуючи, співати,
Жаль наболілий розважати!
Оцлучний духъ спинився вразъ,
Припавъ чоломъ до шибки тихо....
І въ ёго грудіхъ въ перший разъ
Заворушилось давнье лихо,—
Кохання полумъямъ пече....
Летіти хоче—силъ не мае,
Крило на місці застигае,
Не підіймаетця зъ плечей!
А ізъ погашенихъ очей

Спада́ слёза, вогнемъ зігріта....
І досі е камінна плита,
Вона край келіі лежить
Підъ холодочкомъ дерези,
Немовъ пропечена на двое:
То слідъ слёзи, якъ жаръ палкоі,
Нечоловічоі слёзи!

8.

І входить вінъ, кохати радий,
Душа одкрита для добра,
І дума вінъ, прийшла пора
Почати зновъ життя безъ зради.
Але зневірря гра въ очахъ,—
Що тамъ у келіі спіткае?
І невідомий сумъ, і страхъ
Гордячу душу обіймае—
Якимсь пророчінням лихимъ!
Отъ, входить вінъ, ажъ передъ нимъ,
Стоіть небесний херувимъ,
І окомъ яснимъ поглядае;
Блищить правдо́тою чоло,
А білосніжнее крило
Нещасну грішницю вкривае....
Й нечисті очі засліпивъ
Той промінь радісного сяния,
І замість щирого вітання

Тяжкий докіръ прогомонівъ: IX
„Духъ лихозводний, духъ похмурий!
Хто звавъ тебе въ нічнихъ пітьмахъ?
Твоіхъ прихильцівъ тутъ нема,
Ще зломъ не віяло зъ сихъ мурівъ!
Чого-жъ прилинувъ ти сюди
До мого світу, мого раю?
Тебе хто кликавъ — я питаю?“
І духъ лукавства й ворожди
Въ одпо́відь глянувъ із-підъ лоба,
Всміхнувся згорда й заздра злоба
Въ душі прокинулась одъ сна
І полилась, якъ трутизна́!
„Вона моя!“ промовивъ грізно: —
„Покинь іі, — вона моя!
„Оборонять зъявивсь ти пізно —
„І намъ обомъ ти не суддя!
„На серце, повнее гордо́ти
„Поклавъ озна́ку я свою;
„Не місце тутъ твоій правдо́ті:
„Тутъ я паную і люблю!“
І янголъ смутними очами
На бідну жертву позирнувъ,
Й махнувши зъ не́хотя крилами
Въ блакіті неба потонувъ.

. . . .

10.

ТАМАРА.

—Ой, хто ти? Річъ твоя негожа!
Чи пекло шле тебе, чи рай?
Чого ти хочешъ?

ДЕМОНЪ.

Ти хороша!

ТАМАРА.

Але ти хто? Одповідай!

ДЕМОНЪ.

Я той, кого ти спочувала
Въ німій, північній глушині,
Чия душа въ твоій палала,
Чию журьбу ти розгадала,
Чий образъ бачила у сні;
Я той, чий видъ надію губить,
Заледве тільки розсвіне,
Я той, кого ніхто не любить,
Кого усе живе клене!
Я той, которому до-віку
Нема ні міри, а ні ліку:

Я миру—бичъ, добру—порігъ,
Я небу ворогъ, другъ недолі,
Я панъ знаття, власти́тель волі—
І я припавъ тобі до нігъ!
О, вислухай мої страждання!
Тобі я зъ чулістю принісъ
Молитву ла́гідну кохання—
Земні найперші поризання
І краплю першу моїхъ слізъ.
Могла-бъ ти знову прихилити
До правди й Господа мій взіръ;
Твоїмъ коханнямъ оповитий,
Одягъ би я новий убіръ,
І въ чистій ризі ажъ до раю
Тебе-бъ занісъ, мою зорю.....
О, вислухай мене, молю,—
Я рабъ твій, я тебе кохаю!
Заледве я тебе уздрівъ,
Якъ зненавицівъ въ ту-жъ хвилину
Й свое безсмертя безъ спочину,
І свою владу безъ краівъ.
І я позаздривъ мимо волі
Отій земній, короткій долі:
Не жить, якъ ти—нудьга пройма,
Безъ тебе-жъ жити—силъ нема.
І знову въ безкровімъ серці мука,

Въ очахъ закохана слёза,
І давня туга, мовъ гадюка,
Въ старезні рани заповза.
І що мині безъ тебе, кралі,
Мoi держа́вини безкраі?—
Порожні, марнii слова.
Обширий храмъ безъ божества!

Тамара.

Одъ мене далі, духъ лукавий!
Я віри ворогу не йму!
Царю небесний! Боже правий!
Молитись.... гласу не здійму....
Не можу: згубная отрута
І серце й розумъ порива...
Ти бачу,—згуба моя, скрута;
Печуть вогнемъ твоі слова....
Скажи-жъ, на-що́ мене кохаешъ?

Демонъ.

На-що́, для чого—не питай!
Моя царице, чи ти знаешъ—
Въ твоіхъ очахъ і пекло, й рай;
Для тебе гордо я скидаю
Вінокъ терновий зъ голови,
І все колишнье забуваю:

Такимъ вогнемъ тебе кохаю,
Якъ не кохатимете ви:
Пекельнимъ полумъямъ жерущимъ,
Осянньемъ райського вінця,
І порнванньемъ невмирущимъ
Моеі мріі безъ кінця.
Зъ початку світа наболівся
Въ моему серці образъ твій,
Переді мною вінъ носився
У порожнеті віковій.
Мині имъя твое звучало
У першімъ руху світовімъ,
І въ раюванні тімъ святімъ
Тебе одноі бракувало.
Ой, якъ би ти могла спізнать,
Яка страшна, тяжка нудо́та—
Усе життя, віки въ само́ті
Роскошувати і страждать:
За добре дяки не чувати,
І за лихе не бачить мсти;
Для себе жити й горювати,
У серці пустку вікъ нести;
Нудити світомъ і собою
Підъ вічнимъ тяжаромъ гріха,
Надокучатись боротьбою,
Що—безъ покори й безъ верха!

Віки байдуже озирати,
Все знати, бачити кругомъ,
Все проти волі зневажати
І все ненáвидіть гуртомъ....

Заледве грізне слово Бога
Мого торкнулося чуття,
Зъ обіймищъ світа молодого
На вікъ одлинуло життя....
Синіло небо глибинёю,
І въ глибині незмірній тій
Зірокъ і світищъ плававъ рій,—
Здавéнъ побратаних зі мною;
Въ весільнімъ вбранні золотімъ,
Вони въ вінцяхъ коштовнихъ сяли;
Проте мене не пізнавали,
Буцімъ я бувъ для нихъ чужимъ.
Такихъ, якъ я, братівъ нуждéнних
Я на пораду поскликавъ;
Але-жъ очей і видівъ темнихъ
Уже я й самъ не пізнававъ.
І зъ жаху я махнувъ крилáми,
Тай полетівъ... Куди? За чимъ?
Не знавъ і самъ я: побратимъ
Бувъ зъ неба вигнаний братами,—
І світъ для мене ставъ німимъ,

За карбіжемъ райськоі брами.
Оттакъ по волі буйнихъ хвиль,
Пливе годиною лихою
Розбитий човенъ за водою
І безъ стерна́, і безъ вітрилъ;
Такъ вранці літнёю порою,
Якъ гаснуть зіроньки бліді́,
Одно, безъ друга і безъ пари,
Пасмо́ розірваної хмари
Летить безъ сліду, безъ мети,—
Богъ знае звідки і куди!

Недовго й зъ людомъ я лукавивъ,
Не довго світъ гріху учивъ,
Усе славетнее неславивъ,
Усе найкращее сквернивъ:
Я полумъя святоі віри
Заливъ зневіррямъ легко въ нихъ,—
Чи-жъ вимагали силъ моіхъ
Самі дурні́ та лицеміри?
І я сховався у горахъ;
Зъ страшнихъ проваллівъ всімъ на страхъ
Світивъ у темну нічъ зорёю,
І вершникъ пізнёю порою,
Збивався въ сторону вогнемъ
Та въ прорву падавъ ізъ конемъ,

Даремно зву́чи, й слідъ крівавий
За нимъ по кручі червонівъ....
Про те й сі лютії забави
На мить подобались мині!
Борю́чисъ зъ бурями, часами
До неба порохъ я збивавъ,
І попідъ хмарами шугавъ,
Окритий млою, блисковка́ми,—
Аби зъ душі нудоту збуть
Середъ боріння силъ на волі,
Втекти відъ думи віковоі
І незабутньее забуть!
Що вартъ усі страждання й болі
Відъ мукъ і горещівъ людськи́хъ,
Колінъ прийдешніхъ і булихъ,
Напроти хвилоньки одноі
Моіхъ болінннівъ потайняхъ?
Що люде всі? Іхъ праця, путь?
Вони минули й проминуть!
Надія е: жде правий судъ;
Простити може, хочъ осуде!
Моя-жъ журьба зі мною всюде,
Ій, якъ мині, кінця не буде,—
Не одпочить въ могилі ій!
Вона то лащитця мовъ змій,
То страшнимъ полумъямъ палае,

То думку камінемъ стисає—
Немовъ надгробникъ віковий,
На руйновищі зниклихъ мрій.

Тамара.

Твоіхъ скорботъ мині нетреба,—
На-віщо плачесся мині?
Ти согрішивъ....

Демонъ.

Чи-жъ проти тебе?

Тамара.

Насъ можна чути....

Демонъ.

Ми самі.

Тамара.

А Богъ святий?

Демонъ.

Не вірь, Тамаро!
У Бога небо, не земля.

Тамара.

А пекло, муки, вічні кари?

Демонъ.

Такъ що-жъ? Не будешъ ти безъ пари,
Бо тамъ зъ тобою буду я!

Тамара.

Хто бъ ти не бувъ, мій друже скритий,
А я, згубивши супокій,
Зъ якимсь прихиломъ мимо-хіті
Твій голосъ слухаю страдний;
Але, якъ річъ твоя лукава,
І манишъ ти.... то щожъ пакъ я....
Охъ, змилуйся! Яка тамъ слава?
На-щó тобі душа моя?!
Невже я небові дорожша,
Невже найкраща я за всіхъ?
Ні, не одна ще є хороша,
Яка й не віда, що то—гріхъ?
І до чистотнёго іхъ ложа
Не приторкалась ніяка
Ще чоловічая рука!
Ні, присягни тутъ, поклянися!
Кажи.... я мучуся... дивися:
Ти бачишъ маріння мої—
І смуткомъ душу огортаешъ....
Ти все спізнавъ, усе ти знаешъ...
І очі жаль пройме твої!

Клянись, лукавиі заміри
Всі вирвать зъ гордого ума!
Невже въ зневіренному мирі
І клятьби вірноі нема?

Демонъ.

Клянуся першимъ днемъ творіння,
Клянусь остатнімъ світа днемъ,
Клянусь срамотою злочиння
І правди вічпоі вінцемъ;
Клянусь зневагою тяжкóю,
Побіди маревомъ хисткимъ,
Клянусь порадою зъ тобою
І розъеднанпямъ зновъ страшнимъ;
Клянуся хмарищемъ духівъ,
Моіхъ братівъ мині підручихъ,
Мечами янголівъ немручихъ—
Моіхъ несплющихъ ворогівъ;
✓Клянуся небомъ і землею,
Пекельнимъ щастямъ і райськи́мъ,
Слёзою першою твоэю,
Остатнімъ поглядомъ твоімъ;
Ласкавихъ вустъ твоіхъ диханньемъ,
І хвилями шовковихъ кісъ,
Клянусь роскóшами й страждланньемъ,
І тимъ коханньемъ, що приніс!

Я зрікся мстивости старої,
Забувъ я гордощі і зло,
І вже облесности трутнóї
Не буде вадити жало!
Я хочу зъ Небомъ помиритись,
Кохати хочу і молитись,
Я хочу вірити добру:
Слёзою щирою зітру
Зъ чола, що пада предъ тобою,
Вогонь небесного кляттé,
І миръ въ темноті й супокою
Нехай безъ мене доцвіта.
Повірь: тебе одинъ я знаю,
Тебе одинъ я зрозумівъ,
Тобі, мій вишуканий раю,
До нігъ я владу всю зложивъ;
Твого кохання жду, якъ дара,
І віки вічні дамъ за мить:
Въ добрі і злі, повірь, Тамаро,—
Ніхто мене не затлумить!
Тебе я, вільний духъ обширí,
Візьму въ надзоряні краі,
І будешъ ти, царице, въ мирі—
Найперша подруга мині;
Не будешъ знать ти більше жалю,
Землі й слёзини не даси,

Де а ні щастя, мій кришталю,
А ні довічнеї краси,
Де все—злочинства, кари, страти,
Де притулъ задрості й гріху,
Де не здолають ні помщати,
А ні кохати безъ страху!
Хиба-жъ не знаешъ, що такее
Людське кохання хвилёве?—
Крові збуріння молодее....
Такъ за годпноньку-жъ сливе—
Холоне серце зімове!
Хто встоіть супроти розради,
Якъ нудъ охопить навісний,
Проти жіночої понади
I своеволі лехкихъ мрій?
Ні! не тобі, моій дружині,
Судила доля напередъ—
Зівъяти мовчки у хатині,
Рабою ремства й привередъ
Юрби холодноі, німоі—
Друзівъ і ворогівъ твоіхъ,
Міжъ праці буднёі, тяжкоі,
Міжъ сподіванокъ марівнихъ!
Не згасне марно світъ очей
Твоіхъ за муромъ цимъ високимъ,
Середъ молитовъ одинокихъ,

Чужихъ для неба і людей!
О, ні, найкраще въ світі сяння!
Твій инчий шляхъ,—а цей покинь:
Тебе ждуть инші поривання
І инших радощівъ глибі́нь!
Покинь ти перші всі бажання,—
Оту мизе́рію—людя́мъ;
Безодню гордого всезнання
Тобі за те я заразъ дамъ!
Мині підручнихъ духівъ зграю
Я приведу до нігъ твоіхъ,
А на послуги поскликаю
Прислужниць лехкихъ, чарівнихъ;
Для тебе зъ зіроньки ясноі
Вінецъ злотистий я зхоплю,
Візьму зъ квітокъ роси нічноі
І тими перлами зкроплю;
Західнимъ промінемъ блискучимъ
Твій станъ гнучкий я обівъю.
І духомъ чистимъ та пахучимъ
Навкругъ повітря напою!
Довічнье пісню чарівную
Тобі співати буду я,
Палаці пишні побудую
Ізъ янтарю та кришталя.
Пірну унизъ на дно морськее,

За хмари високо злечу,
Тобі я дамъ все, все земнее—
Кохай мене!....

11.

I вінъ нечуть
До вустъ блідихъ, тремтячихъ кралі
Вуста гарячі притуливъ,
Ii благання, ремства, жалі
Словами-чарами заливъ.
Пекельний взіръ невинні очі
Паливъ огнемъ. I середъ ночі
Надъ нею саме вінъ блищавъ,
Необоронній, якъ кинджалъ:
Лукавий демонъ гору взявъ!
I поцілунка ядъ закритий
До серця въ ту мить долинувъ,
I крикъ тяжкий, несамовитий
Збудивъ північню глушину.
Тамъ все було: кохання, мука,
Докіръ зъ благаннямъ хвилёвимъ
I безнадійная розлука
Зъ життямъ хорошимъ, молодимъ ...
. . . .

12.

Нічний вартєвий въ ту годину
Одинъ кругомъ сумнихъ мурівъ

Зъ чавунним брязкаломъ безъ впину
Ступнею мірною ходивъ,
І коло келії одноі
Чогось-то вінъ зненацька ставъ
І, замутившись, не піднявъ
Руки відъ дошки голосноі.
Крізь тишу ббблягівъ кругомъ
Ёму здалося шепотіння,
Двохъ устъ гарячее зтопління,
І крикъ, і стогінъ за вікномъ,
Тяжкий, короткий та безсилий.....
Почувъ у ёму сивий дідъ
Гріха й нечестя якийсь слідъ
І затремтівъ; але по хвилі
Замовкло все оддалеки,
Лишень нагірні вітерки
Несли зъ гаівъ пестливий шепітъ,
Та зъ темнихъ кручъ вчувався клекітъ
Журливий сонноі ріки.
І дідъ до вгодника святого
Зъ страху молитву ставъ читать,
Аби покусу духа злого
Одъ думки грішноі прогнать;
І неспокійною рукою
Вінъ шапку знявъ зъ свого чола,
Де мрія проміномъ пройшла,

Й перехрестивсь, та зновъ ходою
Навколо мурівъ у обхідъ
Пішовъ старий, побожний дідъ.

. . . .

13.

Мовъ Пері гарна, середъ сна,
Вона лежала въ домовині
Якась спокійна, чарівна:
Біліще снігу й полотнини,
Що округъ неі полягла,
Бувъ цвітъ дівочого чола;
Закриті віями очиці,
І хто бъ, зирнувши, не сказавъ,
Що взіръ підъ віями дрімавъ
І для обу́ди тільки ждавъ
Чи поцілунку, чи зірниці?
Алежъ і промінь золотий,
Дарамне гравъ по нихъ, світивъ;
Даремне кревніі і друзі
Іхъ цілували въ тяжкій тузі, —
Ні! смерти вічнёго клейма
Ніщо на світі не злама!
І все, де такъ життя тремтіло,
До себе серденько манило—
Теперъ одинъ нікчемний прахъ.

На блідихъ, склепленихъ вустахъ
Якась усмішка заніміла,
Безмова й темна, якъ могила.
Що́ въ ій? Чи втіхонька яка,
Чи сміхъ надъ долею лихою,
А чи зневірливість гірка,
Чи надъ життямъ і надъ собою
Зневага горда і тяжка,
Чи виклпкъ Небові святому?
А очі такъ вона вбера,
Мовъ напись въ храмові стара,
Де попідъ буквою чудне́ю
Закрита казка давніхъ літъ,
Ознака мудрости людськоі,
Глибокихъ думъ забутий слідъ...
І довго дивного створіння
Не дотикався янголъ тління;
І довго блі́да та німа
Посередъ келіі на марахъ
Лежала марморомъ Тамара,
Таемнича якъ смерть сама!
Ще не була вона і въ свята
Такъ пишно, хо́роше убрата:
Саетъ, парча, срібло́ округъ,
Квітки рясні зъ рідного краю
(Такъ упада по обича́ю)

Ллють чарівний надъ нею духъ,
Та зпідъ холоднихъ, мертвихъ рукъ,
Немовъ прощання шлють до гаю.

14.

Пора ховати; дзвінъ реве,
Збіраютця побожні люде,
Гудалъ волосся сиве рве
І нерозважно бьетця въ груди;
На пишногривого коня
Въ остатній разъ вінъ ледве скочивъ
І зъ трупомъ рушила сімъя
На цілихъ три дні і три ночі.
Середъ гробкізъ іі дідівъ
Для неі яма вже лежала:
Якийсь ізъ прадідівъ Гудала,
Рабіжникъ селъ і хуторівъ,
Якъ смерть зирнула до постелі,
І покаянний часъ наставъ,
Поставить церкву обіцявъ
На самімъ дикімъ версі скелі,
Де тільки хуга все гула,
Та часомъ чувся клектъ орла.
І швидко тамъ на верховині,
Середъ заметівъ сніговихъ,
Знялись святого храма стіни,

І въ нихъ, спокутуючи гріхъ,
Той лиходій лігъ въ домовині.
Зъ тіі пори на скелі тамъ
Зробилось любе кладовище:
Буцімъ зъ того, що небо близче,
Тепліше буде мертвякамъ?
Буцімъ спокійніше лежати,
Якъ далі людський рухъ і стукъ....
Даремне! Мертвимъ не чувати—
Ні бувшихъ радощівъ, ні мукъ!

15.

Въ безодні синій, вище хмари,
Одинъ ізъ янголівъ святихъ,
Летівъ на крилахъ золотихъ,
І душу грішную Тамари
На лоні праведному нісъ,
І чистою росою слізъ
Змивавъ іі гріховні плями.
Вже за небесними зорями
І рая світъ замиготівъ,—
Ажъ ось, зъ пекельноі безодні
Злетівъ духъ темрявий та злобний,
І імъ дорогу заступивъ.
Вінъ бувъ могущий, якъ та туча,
Палавъ, якъ блискавки змія,

І згорда вінъ гремівъ, летючи:
„Вона моя! Вона моя!“
І притулилась коло лоня
Підъ оборонничимъ крилом
Душа зъ благаннямъ і страхо́мъ:
На вікъ вершилась її доля!
Надъ нею знова вінъ стоявъ....
Такъ, світе-жъ! хто-бъ ёго пізнавъ?
Якимъ дививсь вінъ грізнимъ окомъ,
І скільки въ погляді глибокімъ,
Було труто́вини та зла,
І холодомъ несло жорстокимъ
Одъ непорушнёго чола.
„Геть далі! Щезни, духъ негожий!“
Посланець райський одрікавъ:
„Доволі ти попанувавъ,
Але вже слушний часъ наставъ,—
І милосердий ро́зсудъ Божий!
Спокуси дні уже пройшли;
І вразъ зъ кайданами землі
Ка́йдани лиха зъ неі зпали.
У насъ давно вже її ждали!
Її душа була ізъ тихъ,
Якихъ життя—одно зітхання
Непереможнёго страждання
І недосяжливихъ утіхъ.

Господь співочі струни іхъ
Зіткавъ зъ найкращого эфиру,—
Вони не створені для миру,
І миръ створився не для нихъ!
За хвилёву вона зневіру
Тамъ наболілася у-край....
Вона любила черезъ міру—
І одчинивсь любові рай!
І янголъ грізними очима
На духа зрадного зирнувъ,
Махнувъ крилами золотими
І въ сяйві райськімъ потонувъ.
А гордий духъ зъ несили й рвіі
Проклявъ і правду въ небесахъ,
І навіженні свої мріі,
Та зновъ безъ пари й безъ надіі
Блукае самъ по тихъ світа́хъ!

На злозі дикоі гори,
Край Кашавурськоі долини,
До сёго часу і пори
Стоять зубчастіі руіни:
Вони ді́тка́мъ навкругъ страшні
Своіми дивними казками...
І міжъ старими деревами,

Немовъ надгробникъ мовчазний,
Той свідокъ давніхъ, краснихъ днівъ,
Якимсь то маревомъ чорніє.
Внизу розкинувся аулъ;
Земля красує й зеленіє;
Усюди гомінъ, галасъ, гулъ;
Ідуть генъ зъ крамомъ каравани,
Дзвінки брязчать оддалеки;
І внизъ летючи крізь тумани,
Ажъ грають піною річки....
І тою вічнёю красою,
І холодочкомъ, і весною,
Якъ нежурливе те дитя,
Не навтішаетця життя.
✓Але той замокъ зпорожнілий
Уже одбувъ чергу свою,
Сумує тишою могили,
Мовъ дідъ старезний, посивілий,
Що переживъ свою сімъю.
Проте і тамъ життя тріпоче....
І тільки місяця чи ночі,
Таемні гості ёго ждуть:
Тоді імъ свято і роскоші!
Шамтять скрізь, нишпорять, гудуть:
Старий павукъ, рибалка жвавий,
Плете сітки свої лукаві,

Зеленихъ ящірокъ сімъя
На дасі втішно собі грае
І сторожка, лиха змія
Зъ нори по малу виповзае—
На білу плиту рундука:
То вразъ зігнетця въ три звитка,
То ляже стёжкою й засяе,
Немовъ забутий вояка
На полі мечъ, въ оправі срібний,
Німому лицарю нетрібний!
І дико все. Старихъ роківъ
Сліду́ нема: рука віківъ
Іхъ пильно, довго замітала
Й ненагадае до-віку́
Ні про славутнёго Гудала,
Ні про ёго красу-дочку!
Тамъ, на шпилі скали крутоі,
Де іхъ кістки земля взяла,
І досі церківця мала
Держитця Божою рукою;
Покрай ворітъ іі стоять
На варті темряві гранити;
Снігами чола імъ укриті,
А на грудя́хъ замісто латъ
Лёди довічні блискотять.
Навкругъ німі, страшні зава́ли,

Морозомъ скуті позвисали,
Мовъ водоспади навісні,
Що задубіли уві сні.
І хуgа тамъ на чатахъ ходить,
Здимае пилъ зъ мурівъ старихъ,
То пісню стогономъ заводить,
То мовъ гука на вартови́хъ.
Самі хмарки́ ясні здалека,
Почувши чудо тихъ сторінъ,
Лину́ть до церкви на поклінъ
І на почесне до Казбека;
А ізъ людей—могильнихъ плитъ
Ніхто слёзою не росить.
Одинъ Казбекъ, сумний, похилий,
Вартуе пильно ті могили,—
І не розбурка чоловікъ
Іхъ сону мертвого по-вікъ!

Зімній вечіръ.

(Зъ Пушкина.)

Буря млою небо крие,
Хуртовиною зрива;

То, якъ звірь, вона завие,
То застогне, мовъ сова́;
То по стрісі старогодній
Очеретомъ зашуршить;
То, мовъ пізній подорожній,
У вікно застукоти́ть.

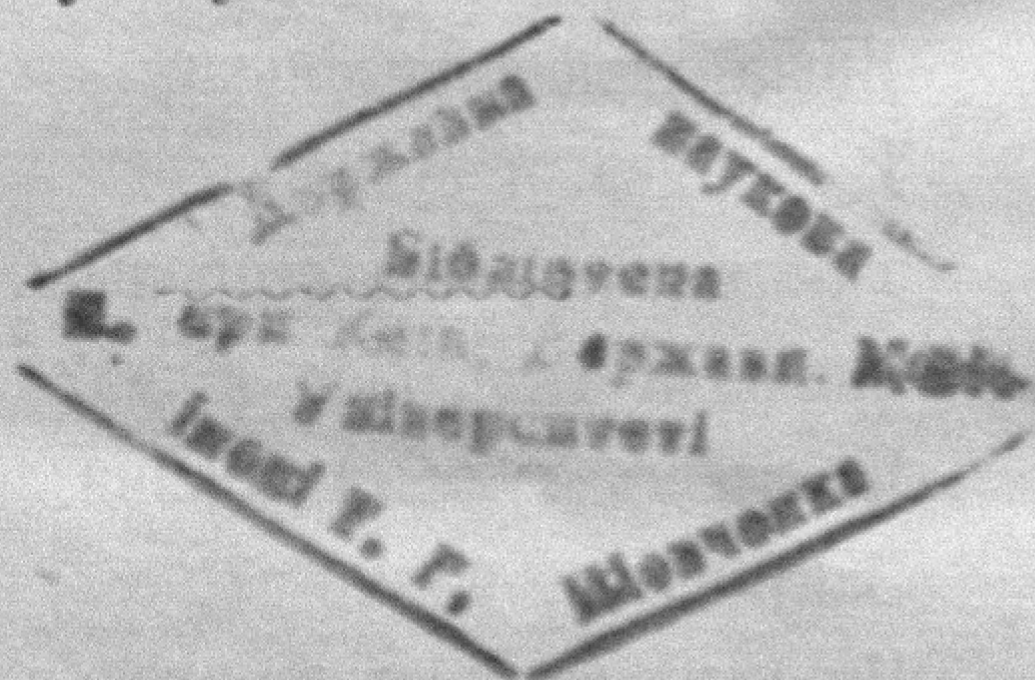
—

Наша хата і низе́нька,
І темря́ва, і сумна́;
Ти-жъ чого, моя старенька,
Знишкла такъ біля вікна?
Чи то зъ хуги завивання
Занудилась, чи чого?
Чи куняешъ підъ сюркання
Веретеничка свого?

—

Випъемъ, по́другo старенька
Моіхъ марно зникшихъ літъ!
Випъемъ зъ горя! Ке хутенько
Пляшку—буде веселішъ!
Заспівай мині про „долю.
„Що вже мохомъ поросла,
„Що теперъ, мовъ та дитина,
„Въ сповито́чку спать лягла!“

Буря млою небо крие,
Хуртовиною зрива;
То, якъ звірь, вона завие,
То застогне, мовъ сова.
Випъемъ, по́друго старенька
Моіхъ марно зникшихъ літъ!
Випъемъ зъ горя! Ке хутенько
Пляшку—буде веселішъ!

КІНЕЦЬ.